د افغانستان اقتصادي حالت ته یوه کتنه

عبدالحق امیری

د افغانستان اقتصادي حالت ته یوه کتنه

(وروستی دوې لسیزې)

PROPERTY OF
ARIC
Established
1989

لیکوال
عبدالحق امیری

ژباړن
صلاح الدین
۱۳۷۸

PROPERTY OF
ACKU

د کتاب پېژندنه:

*د کتاب نوم : د افغانستان اقتصادي حالت ته یوه کتنه

*لیکوال : عبدالحق امیری

*ژباړن : صلاح الدین

*کمپوزر : محمد وسیم عزیز

*دچاپ کال : ۱۳۷۸/ ۱۹۹۹م

*دچاپ ځای : پیښور

بسم الله الرحمن الرحيم

اریک له دوو کلونو راهیسې د افغانستان بېلابېلو ولایاتو ته د ګرځنده کتابتونونو دلېږلو پروګرام جوړ کړی دی؛ ګرځنده کتابتونونه د اوسپنیزو صندوقونو په بڼه جوړ شوي، د هېواد په یوه برخه کښې په یوه ځانګړي ځای کښې اېښودل کېږي د سیمې خلک راځي کتابونه په امانته توګه اخلي، لولي یې خپلو شا او خوا نالوستو کسانو ته یې اوروي، بیا یې بېرته راوړي او په بدل کښې بل کتاب اخلي او په دې ترتیب په سیمه کښې د کتابتون ټول کتابونه لوستل کېږي او بیا دا ګرځنده کتابتون بوې بلې سیمې ته وړل کېږي.

موږ هڅه کړې دې کتابتون ته داسې کتابونه راغونډ کړو چې له یوې خوا یې ژبه ساده او اسانه او له بلې خوا د خلکو د استفادې او اړتیا وړ خبرې او مطالب ولري او له دوی سره په روان ژوند کښې عملي مرسته وکړي، لکه د کرنې، لاسي کارونو، چرګانو روزنې او نورو چارو کښې.

موږ په دې ترڅ کښې دا سروې هم کوو چې خلک نورو کومو آثارو او کوم ډول موادو ته اړه لري، چې په دې لړ کښې مو ددوی ګڼې غوښتنې او د اړتیا وړ مواد لست کړل خو متأسفانه په دې برخه کښې مو کتابونه ونه موندل

چې ددوی په ګرځنده کتابتونونو کښې یې ځای پر ځای کړو.

ددې تشې د ډکولو له پاره مو یو کال وړاندې «یونوچا» ته وړاندیز وکړ چې مالي مرسته وکړي او موږ ددې ګرځنده کتابتونو نو له پاره په خپله یو شمېر د اړتیا وړ کتابونه چاپ کړو او د خلکو غوښتنو ته په خپل لاس د عمل جامه ورواغوندو؛ هغوی زموږ وړاندیز و مانه او یو موټی پیسې یې راکړې. موږ ددې له پاره چې کار سیستماتیک او ښه ګټور شي دې کار ته مو د تهیې یوه ډله وټاکله چې هم زموږ د اداري غړي پکښې دي او هم د هېواد یو شمېر مجرب او له دې کار سره علاقمند لیکوال او مؤلفین چې په ګډه به کار کوي، د اړتیا وړ کتابونه به یا په خپله او یا د هغو لیکوالو په وسیله چې په ټاکلي موضوع کښې تخصص او مهارت لري، تهیه کوي او د کتابونو د پلانګذارۍ، تهیې، چاپ او وېش ته د چمتو کېدلو ټول پړاوونه به یې په ګډه پر مخ بیایي. دا ډله د افغانانو له خواخوږې میرمن نانسي هچ دوپرې، حبیب الله رفیع، سر محقق زلمی هیواد مل، حسین فخری، محمد فهیم رحیمیار او محمد رفیع څخه جوړه ده.

موږ د هېواد په کلیو، بانډو او ښارونو کښې د ګرځنده کتابتون له ټولو ګرانو لوستونکو څخه هیله کوو چې خپلې اړتیاوې، غوښتنې او پوښتنې راولېږي او د هېواد له ټولو پوهانو او عالمانو څخه هیله لرو چې په دې لاره کښې را سره مرستې شي چې په دې برخه کښې له ښه نه ښه کتابونه وړاندې کړای شو!

په درنښت

«د اریک ګرځنده کتابتونونو اداره»

فهرست

عنوان	مخ
پیلامه	۱
سریزه	٤
د افغانستان جغرافیایی او اقلیمی وضعیت	۷
مهاجرت او بیځایه کیدنې	۹
کرنه او مالداری	۱۱
ځنګلونه او څرځایونه	۱۵
طبیعی سرچینې او انرژي	۱۷
صنایع او لاسی کارونه	۱۹
د کار بازار	۲۲
کورنۍ او بهرنۍ سوداګري	۲٤
مالی سیاست او دولتی مصارف	۲۷
د بانکداری سیستم	۲۹
پیسې او بې جلبه تورم	۳۱
ترانسپورت او ملکی هوانوردی	۳٤
مواصلات او اطلاعات	۳۷
کور جوړول	۳۸
بیوزلي او سیمه ییزې نا اندولي	٤۰
د خوراکی موادو شته والی	٤٤
د بین المللی ټولنو بشری او براختیا یی مرستی	٤٦
روغتیا	٤۸
ښوونه او روزنه	۵۰
د استفادې وړ منابع	۵۲

پیلامه

اقتصاد په لغت کې د انډول مانا لري. اقتصاد هغې پوهنې ته ویل کیږي چې بشري کړه وړه د موخو (هدفونو) او کمیابو وسایلو تر منځ - چې ډول ډول ګټې تري اخیستل کیږي - د اړیکې په څیر څیړي. دا تعریف که څه هم بشپړ نه دی او اقتصاد پوهان د دې پوهنې لپاره ډول ډول تعریفونه لري چې په دې رساله کې یې له راوړو ډډه شوې.

اقتصادي اړیکو د بشر له پیدایښت نه تر دې دمه د انساني ټولنې سره ملګرتیا لرلې ده. که تاریخ ته وګورو د ډیرو پراختیا غوښتنو، خونړیو جګړو، لښکر کشیو، او زور چلولو ریښې اقتصادي عوامل وو.

د تولید زمینو ته لیوالتیا، کارلټول، لا ډیره ګټه کول، داړتیا وړ څیزونو پلورل او رانیول، د نرخ څارل، د ژوند د سطحې پراختیا او نور، هغه

عوامل دي چې انسانان او حکومتونه لا ډېر هڅو ته لیواله کوي.
د اقتصاد پوهه د انسان لومړنیو اړتیاوو، لکه اوبه، خوراک، پوښاک او نورو په لټولو او برابرولو ټینګار کوي. تجربه راښیي چې که د انسان دغه بنسټیزې اړتیاوې پوره شي نورې غوښتنې لکه امنیت او د مال او سر ساتل را برسیره کیږي او چې دغه بشري غوښتنې هم ترسره شي نورې غوښتنې، لکه د لا ډېر مالونو ترلاسه کول، حشمت او جلال، مینه او محبت او نور راپورته کیږي. انسان تل غوښتنه لري تر هغه څه چې یې لري لا ډېر وګټي.
په پر مختللې نړۍ کې د کور، موټر، تلویزیون، یخچال درلودل په لومړنیو اړتیاوو کې شمېرل کیږي. خو په وروسته پاته هیوادو کې ډېر لږ وګړي پر دغو اسانتیاوو لاس بري دي. څومره چې مدنیت پر مخ درومي، ورسره د خلکو غوښتنې هم تل مخ په زیاتیدو وي. په همدې اساس د خلکو د ژوند د آسانتیا لپاره نوې ټکنالوژي ورځ په ورځ وړاندې کیږي. نن د زرګونو وګړو ځای کمپیوټر نیولی دی او د زرهاوو نورو لپاره یې د کار او ګټې زمینه برابره کړې ده.
له بده مرغه انسانی نړۍ د بیعد التيٰ او ډول ډول نابرابر یونه ډکه ده. که د ځمکې په یوه ګوټ کې انسان له مادي نعمتونو څخه خوند اخلي په بل ګوټ کې د یوې مړۍ ډوډۍ په هیله زرګونه انسانان خپل ژوند له لاسه ورکوي. د افغانستان په جګړه ځپلي هیواد کې لا هم خلک دوچې ډوډۍ په تکل کې دي. د عصري ژوند له نعمتونو او نوې ټکنالوژۍ څخه بې برخې دي. دا هیواد چې لا پخوا په وروسته پاتې هیوادو کې

شمیرل کیده د جګړې کلونو په ترڅ کې کنډواله شوی دی. له یوې خوا د ګټې زمینې محدودې شوې او له بلې خوا د زیرمو لړوالی او د پانګه اچونې نه تشویق د اقتصادي پرمختګ مخنیوی کړی دی. ډیر ملي پانګه وال له هیواده تللی، کارخانې ویجاړې شوې، مالونه یې لوټ شوي او د مالیې ټولولو سیستم او په پرمختیایي هڅو کې د دولت د بودجې ویش تس نس شوی دی.

دارساله چې په ډیره ساده او عام فهمه ژبه برابره شوې د هیواد اقتصادي حالت په کلي ډول نه څیړي ځکه چې دا ډول کار لا ډیرو څیړنو ته اړتیالري. اصلي هدف دادی چې ځوان نسل د هیواد د اقتصادي سرچینو او مبادیو په هکله پر څه وپوهیږي او پر خپل ټولنیز او شخصي ژوندانه د دې کور ګډې جګړې تاثیر تر څیړنې لاندې ونیسي.

و ما علینا الا البلاغ

عبدالحق امیري

اسلام آباد

سریزه

د افغانستان ورو سته پاتی هیواد د دوولسیزو ویجاړوونکو جګړو په ترڅ کې د سیاسی، نظامی او اقتصادی بدلونونو شاهد وچې دا ګرده بدلونونه د دغه هیواد د ټولو اقتصادی او اجتماعی بنسټونو د ویجاړیدو سبب شوي دي. دغه اوږده جګړه له ورانیو او لوټ برسیره د زیاتیدونکو بدمرغیو او تکلیفونو لکه ډله ییزی وژنې، بیځایه کیدنې، د خلکو د مالونو د لوټ او تالان سبب ګرځیدلې دي. د هیواد ټول اقتصادی بنسټونه، لکه کانونه، سپکې او درنې صنایع، دولتی اداری، د استوګنی کورونه، د ټولیزو اړیکو سیستم، د ښوونې او صحی نظام او نور د دغې کور ګډی جګړې له امله تباه شوي دي. د ثور د اوومې له کودتا ځچې د افغانستان د خلکو د بدمرغیو پیل ګڼل کیږي، تردې پخواهم افغانستان د وروسته پاتو هیوادو په کتار کې ځای درلود او د سړي سر منځنی عاید یې ۱۳۰ امریکایی ډالره اټکل کیده.

(مینځنی عاید = د یوه ټولګی مجموعی عاید چې د ټولګی دوګړو پر تعداد وویشل شی.) په مختلفو هیوادو کې د خلکو د ژوند د سطحې د

پر تله کولو لپاره معمولاً د سړي سر عايد چې د عايد دويشلو د ډول ښکارندوی دی کار اخيستل کيږي. د يادولو وړده چې د حسابولو دغه معيار هم څه نيمګړتياوې لري چې تر ټولو مهم يې د هيواد دوګړو ترمينځ دعايد مساويانه ويش دی.

په ۱۹۷۹م کال کې د هروګړي داخلي ناخالص توليدات ۱٤۳ او د هر وګړي ملي ناخالص توليدات ۱۷۰ ډالره اټکل شوي وو. داخلي ناخالص توليدات د توليد شوو شيزونو او خدمتونو د بازار په بيه له ارزوني وروسته يو پريل باندې د هغو دارزښت له زياتولو لاس ته راځي. ملي ناخالص توليدات له داخلي ناخالصو توليداتو سره د هيواد دوګړو په بهر کې د پانګې اچوني له زياتولو او د داخلي بازار د عايد له کسر څخه لاس ته راځي.

پخوا اقتصادي عمده فعاليتونه د حکومت له خوا څارل کيدل، يوازې د کرنې سکتور او يوه اندازه هم تجارت د خصوصي سکتور په واک کې و. دې وضعيت د جګړې په کلونو کې بدلون وموند. د کوچنيو پانګه والو د هڅونې په خاطر د افغانستان دولت په ۱۹۸۷م کال کې مشورتي شوری جوړه کړه، که وکولی شي خصوصي سکتور ته پراختيا ورکړي. د جګړې په ترڅ کې د مرکزي دولت پدل وروورورا ولويد او سيمه ييزو سياسي او نظامي ځواکونو د هيواد په مختلفو برخو کې د خپلې خوښې او يو څه خود مختارې ادارې جوړې کړې. دې کار سره له دې چې انارشيزم او بې بندوبارې رامينځته کړه د خصوصي سکتور د هڅونې او پراختيا سبب هم ګرځيد.

د ملګرو ملتو د پراختیایي پروګرامونو (UNDP) دفتر د اټکل له مخې په ۱۹۸۹ م کال کې د هیواد د داخلي تولیداتو په سلو کې ۶ . ۸۱ له خصوصي سکتور څخه برابریدل چې د هغو په سلو کې ۹۹ یې د کرنې سکتور له محصولاتو لاس ته راتلل. د ۱۹۹۲ م کال په خپل مینځ نښتو کې د هیواد ډیر صنعتي موسسات ویجاړ، مالونه او ماشین آلات یې تالا شول.

د تاسیساتو لږ شمیر چې په ځینو ښارونو کې د جګړې له ګواښ څخه خوندي پاتې دي لا فعالیت لري.

په کلیو او بانډو په تیره د هېواد په شمالي برخو کې د کورنیو له اقتصاد سره حرفه يي تولیدات مرسته کوي. غالۍ او ټغر او بدل، خامک ګنډل او نور رواجي لاسي صنایع اکثراً د ښځو په لاس سرته رسیږي او د نارینه وو په واسطه بازار ته وړاندې کیږي.

په اوسني روان حال کې د هیواد اقتصاد د بهرنیو هیوادو د سمدستي بشري مرستو، له د ښمنو ډلو سره د هغوی د بهرنیو ساتونکیو له دوه اړخیزو مرستو، د مخدره موادود تولید، د کوکنارو کر او بهرني تجارت په ذریعه ساتل کیږي. کرنه او مالداري د هیواد د اقتصاد د عمده عناصرو په څیر خپل اهمیت ساتلی دی.

د افغانستان جغرافيايي او اقليمي وضعيت

افغانستان په وچه کې چاپير يو هيواد دی چې په منځنۍ آسيا کې ځای لری. د افغانستان گاونډيان د ايران اسلامي جمهوری لويديزه خوا، ترکمنستان، ازبکستان او تاجکستان په شمال کې، د چين ولسی جمهوريت په شمال ختيځ او پاکستان يې په سهيل او سهيل ختيځ کې دي. سړه هوا د کرنيز ورزمکو لړوالی، د کرنې د وسايلو دود يز توب او د اوبه خور نيمگړی سيستم، د کرنې له پرمختللیو لاروچارو سره د بزگرانو نابلد تيا د متخصصينو او کرنيزنويو آلاتو لږوالی او د کرنې چاروته د مسوولو مقاماتو نه پاملرنه له هغو عواملونه دي چې په خپل وار د هيواد د اقتصادی وروسته پاتې والی سبب شوي دي. د هيواد آب و هوا په مختلفو برخو کې تو پير سره لري. په سهيل او سهيل لويديځ ولايتونو کې هوا نسبتاً وچه ده. د هيواد په ډيرو برخو کې د هوا وضعيت د للمی کرکيلی لپاره چندان وړتيا نه لري. د ملگرو ملتو د کرنی او خوراک دفتر (FAO) د ۱۹۹۷ م کال له گزارش سره سم د بدخشان په ولايت او مرکزی غرونو، مشرقي او جنوبي کې کافی باران اوري. په دې سيمو کې کنگل کيدل محدودو کوونکی عامل دی. ختيز او جنوبي ولايتونو کې لږ باران اوري خو په دې سيمو کې د کرنې فصل

په کافي اندازه اوړد او آبي زمکې اکثراً دوه فصله دي.

په للمي زمکو کې د کافي باران نشتوالی هغه هم په مناسب وخت کې د کرنیزو تولیداتو د کمښت سبب گرځي.

د (FAO) د ۱۹۹۷ کال له گزارش سره سم د هیواد د اوبو د سرچینې نږدې ۸۰ په سلو کې د هندوکش له غرونو دي. د هیواد آبي زمکې ۳ . ۵ میلیونه هکتاره اټکل شوې چې د هیواد د پراخوالی په سلو کې ۵ . ۵ جوړوي. له دې ټولگې په سلوکې ۱٤ دو فصله، ۲۲ یو فصله او ۲ ، ۵ بهونه دي. او په سلوکي ۲۲ نورې هغه زمکې دي چې په وار سره کرل کیږي. للمي زمکې ۸ . ٤ میلیونه هکتاره اټکل شویدي چې د هیواد ټولې خاورې په سلوکې ۸ جوړوي. د هیواد د خاورې په سلوکې ۷۰ له لوړو او څرځایونو جوړه ده او ۹ ، ۲ یې په ځنگلونو پوښلي ده.

طبیعي آفتونه، لکه نیزونه، شدیدې زلزلې، د زمکې ښوییدنې او نور په ځپل شویو سیمو کې د ربړوونکو اقتصادي ستونزو سبب گرځي. په کال ۱۹۹۱ کې د ریکتر په کچ ۵ ، ٦ درجې یوې شدیدې زلزلې د هیواد په شمال کې په دولتي اوشخصي املاکوکې ډیرې ویجاړ تیاوې راوستي او ډیر خلک او مواشي پکې سټ شول. په همدغه وخت کې ویجاړوونکي نیزونه په جنوب لویدیزو ولایتونو کې زښت ډیر ورانی پیښې کړ. په کال ۱۹۹۳ م کې دریکتر په کچ ٤ درجې زلزلې هم په شمال کې د ډیرو ورانیو سبب شوې.

د ۱۹۹۸ کال په ژمي او پسرلي د تخار او بدخشتان په ولایتونو کې د دوو مدهشو زلزلو شاهدان وو چې د دریکتر په کچ ۱ ، ٦ او ٦ ، ٦ درجې

وې چې درستاق، چاه آب او شهر بزرګ په ولسواليو کې يې په لسګونو
کلي په کنډوالو بدل کړل. د دغو زلزلو په اثر له ۴۰۰۰ کسانو نه زيات
مړه او سلګونه نوريې خپل کورونه او شته (که څه هم نيشتوکي وو) له
لاسه ورکړل. د پروسږ کال ژمی (فبروري ۱۹۹۹) زلزلې د وردګو او
لوګر ولايتونو کې نژدې ۱۶۰۰۰ کورونه وځپل. که څه هم د مرستی
رسولو موسسی، لکه ملګری ملتونه، نړيوال سره صليب او نورو غير
حکومتی مؤسساتو په چټکی له ځپل شويو خلکو سره د مرستی له پاره
و د انګل او لومړنی اړتياوې، لکه خوراک، کمپلې او خيمې يې پر
خلکو وويشلې، سره له هغو له طبيعی آفتونو نه زيږنده ويجاړتياوو د
هغو سيمو د خلکو له کړاوه ډک ژوند يې لا پسی ستونز من کړی دی.

مهاجرت او بيځايه کيدنې:

له غير رسمی اټکلونو سره سم تر ۱۹۹۶ م کال پوری د هيواد دوګړو
شمير ۲۱ ميليونه تنه اټکل شوی دی چې په دې رقم کې بنايي له هيواده
بهر مهاجرين نه وي راغلي او دا ټول ارقام اټکليز دي. کومه سر شميرنه
چې د شاهی او محمد داؤد خان د جمهوري حکومتونو په وخت کې په
نظر کې وچې وشی سرته ونه رسيده او د حفيظ الله امين د اټکليزې
سرشميرنی پايلې دومره بې بنسټه او مسخره وې چې په خاطرو کې هم
نه دي پاتې.

په افغانستان باندې د سرو لښکرو د تيري په اثر د پنځو ميليونو تنونه
زيات افغانان پاکستان او ايران ته مهاجر شول. د روسی ځواکونو له
وتلو وروسته له دښمنيو ډکو جګړو په اوږدو د مهاجرت خوځښت په

يو څه لږ کچ سره ګاونډيو هيوادو ته دوام وموند. په ۱۹۹۲م کال د مجاهدينو په واکمن کيدو سره په دې هيله چې جګړې پای ته رسيږي له يونيم ميليونه زيات مهاجر په بيړه له پاکستان او ايران نه هيواد ته ستانه شول. تنظيمي جګړې د رزګونو انسانانو د بيځايه کيدنې سبب شوې چې د جګړې له اوره يې تيښته کوله. په ۱۹۹٤م کال په کابل کې د جنرال دوستم ځواکونو په ګډون او د حزب وحدت په پلوي د اسلامی ګوند جګړه له جمعيت سره چې د استاد سياف د ځواکونو پلوی هې له ځانه سره لرله د کابل ښار د پنځو سوو زرو بيوزلو وګړو د بيځايه کيدنې سبب شوې چې د جلال آباد ښار د شاوخوا سوزنده بيدياوو کې ترخيمو لاندې تر ۱۹۹۷م کال پورې د نړيوالو سازمانونو په مرستو ژوند کاوه.

لاهم زرګونه انسانان د هيواد په مختلفو سيمو کې د جګړو له امله له بدې ورځې له خپلو کورونو وتي او په داډمنو ځايونو کې موقتي ژوند تيروي. همدا و چې په حقيقت کې د هيواد توليداتو او په تيره د کرنې او مالدارۍ په سکتور کې د پرله پسې کمښت سبب ګرځيدلې دي. جګړې د خلکو د ژوند څرنګوالی ته بدلون ورکړی او د جنائي پيښو وژلو، جرمونو او معيوبيتونو د پراخېدو سبب ګرځيدلي دي.

کرنه او مالداري

الف: کرنه:

د افغانستان اقتصاد تل په کرنې او مالدارۍ تکیه لرلې ده او په سلو کې نژدې ۸۵ خلک د کرنې او مالدارۍ په دنده بوخت دي. د اساسي بنستیونو د ویجاړتیا او د هیواد په گوټ گوټ کې د میلیونونو په شمیر د زمکنیو ماینونو له شته والي سره سره، کرنه او مالداري د خوځنده اقتصاد عمده برخه ده. کرنه د افغانستان د اقتصادي پراختیا په پروسه کې وچت ځای لري.

ځکه د دغه ژوند بخښوونکي سکتور وده د کرنیزو لاسته راوړنو د زیاتوالي او د هیواد د ډیرو خلکو د ژوندانه د سطحې د ښه والي سبب گرځي.

د جگړې له کلونو د مخه د هیواد د صادراتي توکیو په سلو کې ۷۲ د کرنې سکتور برابرول. همدا ډول په سلو کې ۳٤ دولتي پانگه اچونې د دې سکتور په واسطه جذب شوې او په سلو کې ٥٦ دولتي عایدات هم له همدې برخې برابریدل. د ۱۹۷٤ - ۱۹۷٥ کلونو کې د هیواد د کرنیزو تولیداتو په سلو کې ۷۱ غنم، جوار، وریشې او وریژو جوړول. میوو او سبو په سلو کې ۲٥ پنبې په سلو کې ٥، ۲ او گنیو په سلو کې یو

د ټولو کرنیزو تولیداتو برخې جوړولې. غوړي ورکوونکې دانې او نور محصولات په لږه اندازه تولید یدلې. تر کال ۱۹۹۳ په کرنیزو ځمکو کې نژدې ۳۵ فیصده لږوالې پیښ شوی دی. حال دا چې په دغه کال په کرنیزو تولیداتو کې د جګړې نه د مخه کلونو په پرتله په سلو کې ۵۰ راټیټیدنه اټکل شوې وه. د (FAO) له ګزارشاتو سره سم د کال ۱۹۹۳ م لپاره د هیواد د خړوبولو سیستم په سلوکې ۲۵ ویجاړ شوی دی چې د آبي ځمکو موازي یې ۱،۵ ملیونو هکتارو ته راټیټ کړی دی.

د جګړې د مخه کلونو کې، د افغانستان دولت د کرنې اصلاح شوي تخمونه او کیمیاوي سرې یې د پوره پوره ډول د هیواد بزګرانو ته ورکول چې د کرنې د پراختیا بانک په واسطه به تنظیمیدل. دغه سیستم هم د جګړې په کلونو کې تس نس شو. پر له پسې جګړو د کورنیو تولیداتو اندازه راکمه کړه، د خړوبولو سیستمونه او نور اقتصادي لومړني بنسټونه یې ویجاړ کړل او د تخم او سرې درانیولو او ویشلو او د نورو کرنیزو وسایلو دویش جریان یو مخ بندشو. ډیرې ځمکې ناکرلې پاتې شوې او د یوې غوا یان له مینځه لاړل او ځنګلونه هم وران شول.

د امنیت او آرامۍ په بیرته راتګ سره د هیواد په ډیرو سیمو کې کرنیز سکتور مخ په ښه والي روان شوی دی. په وروستیو کلونو (۱۹۹۷ م او ۱۹۹۸ م) کې چې کومه سروې شوې ده په کرنیزو تولیداتو کې زیاتوالی راښیي. که څه هم کرنیز تولیدات د خلکو د لومړنیو اړتیاوو نه څو ځله لا هم کم دي. د (FAO) د ۱۹۹۶ م کال کرنیزه سروې

ځرګندوي چې د اصلاح شوي تخم د حاصلاتو مينځنی بريد په هر هکتار زمکې ٦، ٢ ټنه دی. هغه نمونې چې په دې را وروسته ١٩٩٤ م او ١٩٩٥ م کلونو کې تجربه شوې دي د حاصلخيزی اوسط په هر هکتار آبی زمکه کې ٩، ٢ ټنه راښيي. (کرنيزه ستراتيژی FAO - ١٩٩٧).

په کرنيز سکتور کې ښځې ستر ځای لري. هغوی د سبو په کر، خيشاوه، د شولو نهالولو، د چرګانو روزل، مالداري او د وريښمو د چينجو په روزنه او توليد کې رغوونکی ځای لري. په کرنيزو هڅو کې د ښځوونډه اخيستل د هغوی په نژادي ډلو او د هغوی د کورني اقتصاد په ځرنګوالی پورې تړاو لري. په ځينو سيمو، لکه نورستان کې ډيرې کرنيزې هڅې د ښځو له خوا ترسره کيږي.

په اوسنيو شرايطو کې اپيم او خشخاش د کرنيزو محصولاتو ستره برخه جوړوي. پخوا به کوکنار په لږې کليو (چې د دولت د نفوذ او ځارنې له ساحې نه لرې وو) کرل کيدل. د قانون د ځواک د تنفيذ نشتوالی، ناوړه اقتصادی حالت، د توليدی موسساتو ويجاړتيا او اپيموته دورځ په ورځ زياتيدونکی غوښتنی سره يو ځای د کوکنارو د کرد پراختيا سبب ګرځيدلي دي. ننګرهار، کندهار، هلمند او بدخشان د اپيمو ستر توليدونکی ولايتونه ګڼل کيږی. د ترياکو د کلني کر د هغې سروې سره سم چې په ١٩٩٨ م کال کې چې د مخدره موادو د ځارنی موسسی (UNDCP) له خوا وشوه د اپيمو توليد په ١٩٧٨ م کال کې ٢٠٠ ټنه و، اما په ١٩٩٧ م کال کی يې ٢٨٠٤ ټنوته زياتوالی موندلی دی.

ب: مالداري:

مالداري او دڅارويو روزنه د کرنيز سکتور ستره برخه جوړوي. په راتلونکي کې په هم دغه مشغولا د هيواد اقتصادي پراختيا او پر مختګ کې ستر ځای ولري. د مالدارۍ له لارې کيدای شي چې خوراکي مواد برابر او پولي عوايد لوړ کړای شي. کوچيان او هغه خلک چې د هيواد په ګوټ ګوټ کې د څارويو په روزنه بوخت دي د خپل د ژوندانه اړتياوي له همدې لارې برابروي. د هيواد مشهور اهلي څاروي پسه، وزه، غويي، آس، خر، کچره او نور دي.

له جګړې نه د مخه افغانستان په نيويارک او لندن کې د قره قل بازارونه په انحصار کې لرل چې د بهرنيو اسعارو د راتلونې دپاره ښه چينه ګڼل کيده.

د افغانستان حکومت له دې برخې نه د لازياتې ګټې په خاطر د قره قل د توليد د پراختيا لپاره په جدي اقداماتو لاس پورې کړ چې د څارويو د روغتيا او د څرځايونو د ساتنې او څارنې په برخه کې د علمي څيړنو سبب وګرځيد. په پايله کې د هيواد په شمال، ختيځ او سهيل کې دولتي فارمونه تأسيس شول او په ټولو ولسواليو کې د څارويو کلينيکونو پراختيا ومونده.

د جګړې دوولسيزو د ولتي فارمونو او د شخصي مالدارۍ کړو وړو ته نه جبيره کيدونکي زيانونه رسولي دي. د (FAO) د حيواني پروژې د ۱۹۹۷ م کال ګزارش ښکاره کړي چې د رسيدلو زيانونو اندازه په سلو کې له ۴۰ تر ۵۰ د يوې په غواګانو کې، په سلو کې ۶۷ په نورو څارويو کې

او په سلوکې ۷۰ د قره قل په تولید کې اټکل شویدی. د جګړې او قومي دښمنیو په سختیدو د شمال په سیمو کې د قره قل تولید او د پسونو روزنه کې ډېر زیات کموالی راغلی دی. د جګړې اوږد یدل، د کوچیانو او مالدارانو تګ راتګ یې محدود کړیدی.

د (FAO) د څارویو د تولید د ګزارش په اساس چې په کال ۱۹۹۷م کې خپور شو د هېواد څاروي ۳،۷ میلیونه غوایان، ۲۲ میلیونه پسونه، ۹ میلیونه وزې، ۳۷۰۰۰۰ آسونه، یو میلیون خره، او ۲۸۰۰۰۰ اوښان اټکل شویدي. د ملي اقتصاد د دغې سترې برخې بیا رغلونه د څارویو د روزنې او د تولید توان د زیاتولو او پراخوالی ته اړه دي چې بزګران و کولای شي په خپله د خپلو څارویو شمیر ته د یوې عایداتي سرچینې په توګه زیاتوالی ورکړي.

ځنګلونه او څړځایونه:

د هیواد ځنګلونه او ورشوګانې هم د ژوند د چاپیریال د ښکلا او سلامتیا او هم د بهرنیو میلمنو او توریستانو د راتلو له لارې د پریمانه عوایدو د لاسته راوړنې او د څارویو د روزنې لپاره ستر اهمیت لري. له یو پلوه د ځنګلونو له لرګو په کور جوړولو او بهرته د هغو له صادرولو نه ګټه اخیستل کیږي او له بله پلوه د هیواد اوچت او آسمان څک غرونه د ځنګلونو په واسطه په ښکلو او لیدنې وړ سیمو بدلون موندلی چې د خارجي توریستانو د هڅونې او تخنونې سبب ګرځي. د ځنګلونو نورې ګټې د هوا پاکول، د ویجاړونکیو نیزونو مخنیوی او وحشي څارویو ته پناه ورکول دي. د دولتي ځمکو په هکله د ۱۹۸۹ کال د ارقامو سره

سم، ځنګلونو نږدی ۹، ۱ میلیونه هکتاره زمکه نیولې ده چې د هیواد د ټولې خاورې په سلوکې ۹، ۲ جوړوي. د کونړ او نورستان ځنګلونه د هیواد تر ټولو مشهور او ښکلی ځنګلونه حسابیدل. د پکتیا ځنګلونه ګڼ وو او تر ډیره د ځیړیو او ولودونو په واسطه پوښل شوي وو.

خو افسوس چې دغې ویجاړوونکې جګړې د هیواد ښکلی او ګڼ ځنګلونه په لومړني ګام په تباهۍ کې ښکیل کړل. د پخواني شوروی عساکرو له خوا ځنګلونو ته د اوراچونې پالیسي له یوې خوا او له بله پلوه د لرګو د تاجرانو نه مړیدونکی هوا او هوس د هیواد ګڼ او ښیرازه ځنګلونه د نابودۍ برید ته تیل وهل. د حکومت او قانون د نشتوالی له امله لاهم د سیمې خلک ښبرازه او ځوانې ونې په ډیرې بې دردۍ وهي او د نیشتوکی متاع په بدله کې یې د پاکستان بازارونو ته ورانديې کوي.

د هیواد په شمال او لویدیځ کې د پستې او غرنۍ نښترو ځنګلونه وهل شوي او له هغونه د سون د لرګو لپاره ګټه اخیستل کیږي.

غیر رسمی ګزارشو نه وایی چې هره ورځ ۳۰ تر ۴۰ لارۍ لرګي د چمن له لارې د پاکستان خاورې ته ننوزي. ددې ځنګلونو د اهمیت او سر شارو عوایدو په نظر کې درلودلو سره ښایی افغانی مقامات په راتلونکی کې د ځنګلونو له وهلو په کلکه مخنیوی او د ساتنې او څارنی لپاره یې اقدام وکړي.

طبیعی سرچینې او انرژي

د طبیعي زیرمو دلرلو له پلوه افغانستان نسبتاً بډای دی. د هیواد ستري زیرمې طبیعي گاز، وسپنه، مس، لاجورد، مالگه، د چونې او مرمرو ډبرې، د ډبرو سکاره او نور دي. همدا ډول یورانیم، سپین زر، سره زر، سلفر، نیکل، لتیوم، مگنیشیم فلورایداو نور کانونه په کافي اندازه په هیواد کې پیدا کیږي. د هیواد د اوسپنی او مسوزیرمې د نړۍ د ریمې ستري زیرمې گڼلې کیږي. د هیواد طبیعي گازله ۱۰۰ تر ۱۵۰ میلیون متر مکعبه پورې اټکل شوی وچې پخوا یې د هیواد د ټولو صادراتو په سلوکې ۵۰ برخه جوړوله.

او د نړیوالې بیې نه په ټیټه بیه پخوانی شوروی ته صادریده، د طبیعي گاز پلورل د جگړې په کلونو کې بند شول. د گاز تولید او وړاندې کول د مجاهدینو د عملیاتو او شوروی عساکرو په واسطه د گاز د څاگانو د ورانولو له امله بند شول. د گاز د څاگانو د ویجاړتیانه را رسیدلی زیانونه په کال کې ۲۰۰ میلیونه ډالره اټکل شوي دي (د ملگرو ملتو د انرژی د محاسباتو کالنی).

د ډبرو سکاره د هیواد دوهمه زیرمه جوړوي چې د هغو حجم ۱۰۰ میلیونه ټنه تاکل شوی او ۴۰۰ میلیونه ټنه اټکل شوی وی.

اټکلونه د هیواد د تیلو زیرمې ۲۰۰ میلیونه بیرله ښیي پخوانی شوروي پلان درلود چې په کال کې ۵۰۰۰۰ متریک ټنه تیل د هیواد په شمال کې چاڼ کړي چې دا کار د جګړې له امله وځنډید.

په اوسني افغانستان کې د برقي انرژۍ د کموالي نه رامینځته شوي تنګسې اقتصادي مهمو هڅو ته تاوان رسوي او د ژوند چاپیریال اغیز منوي د کابل د هایدرولیکي برق له فابریکې پرته چې ۱۰۰ میګاواټه قدرت لرې یو شمیر واړه د انرژۍ هایدرولیکي موسسات د هیواد په ځینو مهمو ښارونو کې لا فعال دي. همدا اوس د برق د تولید ۲۲ فابریکې په هیواد کې فعالې دي چې ۱۷۵ میګاواټه برق په هره ګړۍ کې تولیدوي. د ۱۹۷۸ کال نه مخکې هیواد په سلو کې یوازې شپږ خلکو د برق له انرژۍ نه ګټه اخیستله چې دغه رقم د جګړې په کلونو کې زښت کم شوی دی.

د کابل بریښنا د انرژۍ مرکز د تنظیمي جګړو له امله زښت ډیر تاوان لیدلی دی. په ۱۹۹٤م او ۱۹۹۵م کلونو کې د کابل په ښار کې بریښنا نه وه او د ښار په ډیر برخو کې د بریښنا مزي غلا شول. د بریښنا نشتوالی نه یوازې د کابلیانو توري شپې بې لا تورتمې کړې بلکه ژوندیې د کابل پرښاریانو تریخ کړی و ځکه ډیرو خلکو د خپلو کورونو د تودولو لپاره په ژمي کې او د ډوډۍ د پخلي لپاره له بریښنا نه کار اخیست: د طالبانو په لاس د کابل د نیولو نه وروسته، د کابل د بریښنا انرژۍ د ملګرو ملتونو د سازمان او غیر دولتي مؤسسو په مرسته بیا رغول شویده او اوس د کابل په ډیرو ناحیو کې بریښنا شته.

صنايع او لاسي کارونه

صنعتي اداري او د صنعتي توليداتو زياتوالي د هيواد په اقتصادي پراختيا او د سړي سر درآمد په اوچتوالي کې د زښت ډير اهميت درلودونکي دي. د صنعتي کولو پروسه د صنعتي انقلاب له پيل نه راپديخوا د اقتصاد پوهانو ترمينځ مطرح وه ځکه دغه سکتور د صنعتي هيوادونو سړي سرعايد يې په چټکۍ سره لوړ کړی دی. د يوې تولنې صنعتي کيدل د ښارو لا پراختيا سره همغاړه وي. صنعتي فابريکې چې کارونه پيدا کوي، د هيواد توليدات زياتوي او د کليو نه ښارونو ته د مهاجرينو ستونزې هم مينځ ته راوړي. د وګړو يو زيات شمير د ښه تره او سوکاله ژوند د ترلاسه کولو په خاطر لويو ښارونو ته هجرت کوي چې وکولای شي په صنعتي فابريکو کې پر ښه معاش کار وکړي. له بلې خوا هغوی کولای شي د ژوند له آسانتياوو، لکه ترانسپورت، بريښنا د څښلو اوبو، ښوونځي، مدرسه او روغتون څخه -چې په ښارونو کې شته دی- برخمن شي.

څنګه چې په ډيرو وروسته پاتې هيوادو کې تجربه شوې ده، د خلکو هجرت ښارونو ته يو لړ ستونزې، لکه ګڼه ګوڼه، د ژوند د چاپيريال

ککړتیا او د جرمونو زیاتیدل او نور مینځ ته راوړي. نو ځکه بهتره ده چې د ښارونو تر څنګه کلي په هماغه توګه پراختیا ومومي.

د افغانستان صنعتي پراختیا د امیر شیر علیخان پیر (۱۸۶۹ ـ ۱۸۷۹م) ته رسیږي. لومړی ځل په افغانستان کې امیرشیر علیخان د وسلو جوړولو فابریکه جوړه کړه. وروسته د امیرعبدالرحمن خان او زوی يې امیر حبیب الله خان په پیر کې یو شمیر صنعتي فابریکې، لکه دوسلې جوړولو، بوټ ګنډلو، د سکې د ضرب، څرمنو، او نساجي فابریکې تأسیس شوې شاهي حکومتونو او وروسته د محمد داؤد خان حکومت د صنعتي سکتور د پراختیا په خاطر زیاتې هڅې وکړې، ثقیله صنایع د دولت په واک کې وې او د هیواد د صنعتي ادارو په پراختیا کې خصوصي سکتور په تنګسه کې و.

له جګړې نه دمخه د هیواد صنایع دودې په لومړي سطح کې وچې د سپکو صنایعو په چوکاټ کې يې د کرنیز سکتور مواد او د اړتیاوړ څېزونه او نور ضروري شیان تولیدول. یو شمیر لوېې صنعتي فابریکې، لکه د پنبې سمنتو، کیمیاوي سرې کارخانې، د جنګلک انجنیري کارخانې او د وسپنې ورکشاپ د کابل ښار، بلخ، بغلان، او پروان، کې نوې جوړې شوې وې. اکثراً صنعتي تولیدات لکه ټوکر، لباس، بوټ، فرنیچر، سمنټ، خښتې او پلاستیکي شیان او نور داړتیاوړ جنسونه د هیواد سپکو صنایعو په واسطه تولیدیدل.

د افغانستان د صنعتي پراختیا پروسې په لومړیو کې د دولتي صنایعو د تأسیس لپاره ټینګې هڅې کیدلې چې دغه کار داخلي خصوصي

پانگه اچونې یې سوداګرۍ ته منحصرې کړې وې. د ۱۹۷۰ په لسیزه کې محمد داؤد خان د هغه وخت جمهور رئیس داسې انګیزې خلق کړې چې د دولتي صنايعو ترڅنګه شخصي صنايعو ته پراخوالی وروبخښي. په همدې خاطر د هیواد د پانګه اچونې قانون تصویب شو. خو افسوس چې د ۱۹۷۸م د ثور د ۷ کودتا نه وروسته دا قانون فسخ او ټولې شخصي صنايع، ملي اعلام شوې په ۱۹۷۸م کال کې د هیواد د ملي ناخالص تولیداتو (GNP) په سلو کې ۱۷ یې صنعتي سکتور تولیدول. په ۱۹۹۰م کال کې د ۳۶۰ په شاوخوا کې د سپکو صنايعو فابریکې د کابل په صنعتي پارک کې قسماً فعالې وې او څلویښت زره کارګرانو په کې کار کاوه.

او نژدې له ۲۰ تر ۶۰ صنعتي فابریکې د هرات، کندهار او مزار شریف په ښارونو کې فعالې وې.

د دوولسیزو جګړې له امله د هیواد صنايعو درانه زیانونه وزغمل په تیره د ۱۹۹۲ کال وروسته د کابل په ښار کې اکثره دولتي او خصوصي صنايع ویجاړ، مالونه او وسایل یې چورا و تالا شول. نورې صنعتي کارخانې د هیواد په ګوټ ګوټ کې له څو کلونو راپدې خوابندې دي.

په ځینو ښارونو کې چې سپکې صنايع د جګړې د سوزنده لمبو نه خوندي پاتې دي په ډیره ټیټه سطحه په نسبي توګه فعالیت لري. د دغو صنايعو فعالیت د اړتیاوړ د او موادو د کمبود، د بازار او د لازمې څارنې د نشتوالي په وجه ورځ په ورځ لا پسې محدود یږي.

لاسي صنايع یوازیني صنايع دي چې د جګړې کلونو په ترڅ کې یو څه

فعالې وي. د اسکتور په کلو او بانډو کې د کم بضاعته کورنیو لپاره اضافي عایدات برابروي.

ډیر کله بنځینه افغانانې د دغه ډول لاسي صنایعو د پرمختګ په جریان، لکه، غالۍ او بدل، تغر او بدل، ریشمه ګنډل، وریښمین کاري، خامک ګنډل او نورستر ځای درلودلی دی. د لاسي صنایعو تولیدات غالۍ، تغر، څرمن، وړۍ او وړین شیان، بخاری، خرادي، ولډنګ کاري، د موټرو او نورو ماشین الات د بیارغاونې ورکشاپونه، د خښتو بټۍ او نور دي چې لاتراوسه فعالیت لري.

د کار بازار:

په افغانستان کې د کار ډیر ځواک په شخصي کارونو بوخت دی. هغه ستر کارونه چې خلک یې سرته رسوي ډیریې په کرنیز سکتور او کورنۍ سوداګرۍ او تریو برېده بهرنی سوداګرۍ پورې اړه لري. د خلکو زیات شمیر د ننه په هیواد یا ګاونډیو هیوادو - لکه ایران او پاکستان کې په مزدورکارۍ بوخت دي د جګړې زیاتیدل او اقتصادی وروسته پاته والی له امله په دولتی او خصوصی سکتور کې د کار موندلو زمینې بیخي زیاتې کمې شوې دي. یوازې په کندهار کې چې د څوکالو را په دېخوا امنیت برقرار دی او سوداګري وده کړیده، د مزدورکارۍ له لارې د عاید زمینې په سلو کې ۱۵ زیاتوالی موندلی دی. تر ټولو ناوړه حالت د فیض آباد په وروسته پاتې ښار کې دی چې د تیر کال په ترڅ کې د مزدور کارۍ له لارې عاید په سلو کې ٤٨ را کښته شوی دی. د مزار شریف ښار کې چې د دې وروستیو کلونو په ترڅ کې د ویجاړوونکو

جګړو شاهدو، د مزدور کارۍ له لارې عايدات په سلو کې ٤٣ را ټيټ شوي دي. د هرات او جلال آباد په ښارونو کې وضعيت په بدلون کې و. د ساري په توګه د مزدورکارۍ له لارې عايد د ۱۹۹۸ م کال د اکتوبر او دسمبر په مياشتو کې مخ په زياتيدو و، او د ۱۹۹۹ کال د جنوری او مارچ په مياشتو کې يې نزولي تګ لوری درلود. چې له عواملونه يې ښايي په ژمي کې د کارګر لپاره د تقاضا لږيدل وي.
په هيواد کې د کارځ ځواک لپاره دغوښتنې د ورځ په ورځ کمښت برعکس، په پوځي ځواکونو کې د خلکو ګمارل د پراختيا په حالت کې وو. په دولتي شعباتو، صنايعو او نورو رسمي ادارو کې وزګارتيا په زياتيدو کې ده. ډير دولتي کارکوونکي چې خپل عايدې له لاسه ورکړی په شخص کارونو: لګه ټکسي چلولو، مزدورکاري، او يا پرچون پلورلو لاس پورې کړی دی.

PROPERTY ACKU

کورنۍ او بهرنۍ سوداګري

په مستقیم یا غیر مستقیم ډول د شیانو بدلول چې د یو واسطه، عامل، لکه پیسو په ذریعه سرته رسي دغه عملیه سوداګري بولي. له سوداګرۍ څخه ګټې د موجودو مصرفي شیانو د شمیر او ډولونو زیاتول او په تولیدي هڅوکي د تخصص لازیات رواجول. پر ته له سوداګرۍ نه به هر وګړی او هیواد مجبور وي خپلې ټولې اړتیاوې له هغو سرچینونه برابرې کړي چې یې په لاس کې لري د جګړه ځپلې افغانستان په تس نس او ورشکسته اقتصاد کې سوداګري اساسي ځای لري په تیره اوس چې د هیواد د منځنۍ طبقې اکثرو خلکو په دې کار لاس پورې کړی دی.

افغانستان ټول اولیه مصرفي شیان له بهرنه واردوي. د پرله پسې جګړو او د ځینو مهمو لویو لارو له نه خلاصون سره سره په ټول هیواد کې کورنۍ سوداګري روانه ده. د سالنګ د لویې لارې بند پاتې کیدل په وروستیو کلونو کې یې د سیمه والو سوداګرو لپاره ډیرې ستونزې پیدا کړې دي. ځکه هغوی توان نه لري چې خپل کرنیز تولیدات له شمال نه کابل ته اوله دې لارې یې نورو ولایتونو ته ولیږدوي او د اړتیاوړ شان د پخوا په شان له کابل نه شمال ته یوسي. سره له دې ډول تنګسو چې کورنۍ سوداګري یې ډیره ځپلې ده. د سیمې سوداګر په راز راز ډولونو تجارتي مالونه هغو سیمو ته – چې د دښمنو ډلو په

اقتصادي محاصره کې دي- ور رسوي.

بهرنۍ سوداګري چې د کرنيزو محصولاتو صدور او د بهرنيو مالونو په هکله تل ادامه لرلې ده. طبيعي ګاز (چې پخوا به پخواني شوروی ته صادريده او اوس بند دی)، تازه او وچه ميوه، غالۍ، پوست، د چارتراش لرګي، سابه او نور په اوسنيو شرايطو کې د هيواد له عمده صادراتو څخه شميرل کيږي. له جګړې د مخه صادراتي مواد، لکه

وړۍ، پنبه، طبيعي ګاز، ميوې، غالۍ او نور تريوه بريده د مرکزي دولت په کنټرول کې و. په ۱۹۹۲م کال کې د هيواد صادرات په سلوکې ۸۵ او واردات په سلو کې ۶۹ کم شوي وو.

د هغو بهرنيو مالونو سوداګري چې د دوبۍ له لارې راځي او د پيښور او کوټې بازارونه بيا صادريږي د پراخوالي په حال کې دي. له ۱۹۹۲ تر ۱۹۹۶ کلونو پورې په ورځ کې نژدې دوه يا درې باروړونکي الوتکې تجارتي مالونه د جلال آباد هوايي ډګر کې ښکته کيدل چې وروسته په لاريو کې تورخم او له هغه ځايه د اوښ او کچر په واسطه د پيښور بازارونو ته ليږدېدل. له ۱۹۹۶ کال نه وروسته د طالبانو تحريک د غې لارې ته تريوه بريده بدلون ورکړ. همدا اوس د بهرنيو تجارتي مالونو ډيره برخه د کندهار له لارې د پاکستان په کوټه کې چمن ته ليږدېږي.

په دې تجارتي مالونو کې اکثره تلويزيون، ويديو، تيپ، د کور لوښي او نور هغه شيان دي چې د پاکستان په بازارونو کې په لوړه بيه خرڅيږي.

د يوې سروې مطابق چې د نړيوال بانک او (UNDP) په مرسته په ۱۹۹۷ کال کې ترسره شوې وه، د افغانستان او پاکستان تر منځ د

سوادګرۍ تموله بيه ۵ . ۲ بليونه ډالره اټکل شوی وچې ۶ . ۱ بليونه ډالره يې هغه تجارتي مالونه جوړوي چې د افغانستان له لارې پاکستان ته قاچاق کيږي.

د پاکستان حکومت د مختلفو پړاوونو په ترڅ کې د پاکستان له لارې د. ترانزيتي تجارت د آسانتياوو محدودلو لپاره په يواړ خيزو اقداما تو لاس پورې کړ چې د هغو بهرنۍ تجارتي مالونو چې په غير قانوني ډول د پاکستان بازارونو ته رارسيږي د ورود مخنيوی وکړي. تر اوسه ۳۵ قلمه جنسونه د افغانستان د ترانزيتي تجارت له لست نه لغو شويدي. خو په عمل کی د پاکستان د دولت دا اقدام د تجارتي مالونو د قاچاق په مخنيوی کې چندان ګټور نه دی تمام شوي. په اوسنيو شرايطو کی افغانستان په وارداتو متکی دی. دوارداتي مالونو ډيره برخه خوراکی مواد ، پوښاک ، دواګاني ، تيل او نور دي. د تجارتي مالونو په څنګ کې ماشين آلات او نظامي اړتياوې هم وارديږي.

تجارتي کسر له په سلوکې ۴۸ نه په کال ۱۹۷۸ کې تر په سلوکې ۷۴ ته په کال ۱۹۹۲ کې رسيدلی و. له کال ۱۹۹۲ نه وروسته دغه تشه څو واري زياته شويده. اصلي سبب يې د صادراتو د سطحی راټيټيدل او د بهرنی صنعتي مالونو دوارداتو ورځ په ورځ زياتوالي دی. کومی ګټی چې د بهرنۍ سوداګرۍ نه تر لاسه کيږي ډيره برخه يې د زمکوا و. کورونو په رانيولو په داخل کې مصرفيږی او يا د پاکستان په بانکونو کې زيرمه کيږي. (د توليدي هڅو لپاره د هيواد په دننه کې پانګه اچونه نه کيږی).

په وروستیو کلونو کې افغانستان له دې سوداګرۍ څخه نه جبران کیدونکي تاوانونه زغملي دي.
ټول تجارتي سرحدونه له منځنۍ آسیا سره (پرته د تورغونډۍ له بندره) تړل شوي دي. نو ځکه د افغانستان بهرنۍ سوداګري یوازې له پاکستان او یو څه هم له ترکمنستان سره صورت مومي. په اوسنیو شرایطو کې د هیواد د لومړ نیو اړتیاو وپه سلو کې ۹۰ یې له پاکستان څخه وارد یږي.

مالي سیاست او دولتي مصارف

مالي سیاست د حکومت د پالیسي جوړولو وسیله ده چې د ملي غوښتنو د سطحې د بدلولو او د محصولاتو ترمنځ د انډول پیداکولو لپاره کارول کیږي او د مالیاتو او د دولت د بودجې د مصارفو له لارې عمل کوي. له مالي سیاست نه سمه ګټه اخیستنه عمومي زیرمو ته زیاتوالی وربخښي او د دولت خزانې ته کافي اندازه پانګه ورتېولوي چې وروسته د دولتي مصارفو په ډول د خلکو جیبو ته ورځي.
څنګه چې دود وه د عامه سکتور مصارف د دولتي بودجې له لارې تمویلیده دا سکتور د مرکزي حکومت، ولایتي حکومت، ښاروالۍ ګانو، بانکونو، روغتونونو، مکتبونو، مدرسو، پوهنتونونو او د نورو دولتي تاسیساتو پر مصارفو شاملیږي. په ۷۰ لسیزه کې د محمد داؤد

خان حکومت د دولتی سکتور د پیاوړي کولو او ټینګښت لپاره جدی هڅې وکړي. په درنو صنایعو، سرک جوړولو، هوایی ډګرونو، خړوبولو سیستم، د بریښنا بندونو، روغتونونو د مکتبونوو دانی، او د طبیعی زیرمو په رااېستلو کې د افغانستان د جمهوري بودجې په واسطه پانګې اچولې کیدلې. ولا یتی حکومتونو او ښاروالی ګانو د دولت د خزانې لپاره مالیې ټولولې.

د مالیې وزارت مسؤولیت درلود چې د دولت لپاره مالیه را ټوله کړي، پور واخلی، معمولی مصارف وټاکي، او د پلان وزارت په ملګرتیا انکشافی بودجه ترتیب کړي. د پراختیایي هڅو د مصارفو، د بهرنیو مرستو د تنظیم او ویش او د پراختیایي بودجې تطبیق د پلان وزارت له مسؤلیتونو څخه وې. که څه هم په اوسنیو شرایطو کې وزارتونه او مامورین شته دي خو د هغوی د دندې په زمینه کې هڅې زښتې ډیرې محدودې شوې دي.

جګړې د هیواد د مالیو د را ټولولو سیستم یی سره پاشلی دی. نو څکه د هیواد په بودجه کې لویه تشه رامنځته شوې ده. له یوې خوا داخلی عایدات راکم شویدي. له بلی خوا له ۸۰ په سلوکی زیات دولتی مصارف په پوځی هڅو کې په مصرف رسیږي. له ۱۹۹۲ م کال نه را پدیخوا د اجتماعی خدمتونو د مصارفو لپاره هیڅ ډول بودجه نه ده اختصاص شوې. مالیې چې د قوماندانانو او سیمه ییزو مقاماتو له خوا را ټولیږي د هغوی په شخصی چارو یا په پوځی چارو لګول کیږي.

دبانکداری سیستم:

پخوا د هیواد د بانکداری سیستم دومره وروسته پاته او محدود و چې په مشکل یې کولای شوای د معاصر بانکداری نظام لومړنی مشخصات ترسره کړي چې و کولای شي اقتصادي ثبات او وده رامنځته کړي. عصري بانکونه د پورورکوونکی او پوراخیستونکی ادارو په څیر هغه مالي اړیکی راچاپیرې کړي چې له خپلو ورځنیو هڅو څخه گټه ترلاسه کوي. د تجارتي بانکونو د پیدا ینبت (چې د خپلو عوایدو ستره برخه د سود له لارې لاسته وروړي) سره بانکداری هڅو پراخوالی وموند. په پایله کې د پیسو اندازه هم زیاته شوه.

نن ورځی بانکونه د اقتصادي نظامونو نه بیلیدونکې برخه گڼل کیږي او ټول پولي او مالي کاروبار د هغوله لارې صورت مومي.

دافغانستان مالي سیستم د مالي، رسمي او غیر رسمي ادارو لرونکی دي چې یوله بله نږدې اړیکی سره لري. د هیواد مرکزي بانک د افغانستان بانک د پیسو داداري، کنترول او وړاندې کولو، د هیواد بهرنی اسعارو د زیرمو برابرول، او د نورو پولی هڅو مسوولیت په غاړه لري. ټولی مالي اداري، لکه تجارتي بانکونه، پراختیایی بانکونه او نورې مالي اداري د بیمې د کمپنیو په شمول د دولت په کنترول کې دي. د جگړې له پیل نه پخوا د افغانستان بانک مرکزي بانک د خپلو کریدتونو پلان او د شپږ نورو بانکونو تطبیقول چې د هر کال په پیل کې د داخلي تولیداتو د جریان په بنسټ اټکل کیده او د بهرنیو تجربو په اساس برابربده. په ۹۱- ۱۹۹۰ کال کې د مرکزي بانک پورونه

۹۰٤ بلیونو افغانیو ته د ۳۰۷ بلیونه پلان شویو افغانیو په بدل کې رسیدل.

د بانکي فعالیتونو ډیره برخه د کابل په ښار کې تمرکز درلود چې د بهرني سوداګرۍ ستره برخه او نور تجارتي فعالیونه له دې ښاره تنظیم کیدل. وروسته بانکونو څو محدودې څانګې په لویو ښارونو کې پرانیستلې چې د هیواد د پولي سیستم دودې او پراختیا په لوري یو نیک اقدام ګڼل کیده.

د هیواد ستر بانکونه: د افغانستان بانک (۱۹۳۹)، د کرنې د پراختیا بانک (۱۹۵۹)، ملي بانک (۱۹۳۲)، د صادراتو د پراختیا بانک (۱۹۷٦)، د صنعتي پراختیا بانک (۱۹۷۱)، رهنی او تعمیراتي بانک (۱۹۵۵)، او پښتني تجارتي بانک (۱۹۵٤).

په افغانستان کې د بانکونو د پراخیدو په لارکې له سترو خنډونو نه یو پربانکونو د دولت کنترول و. د بانکدارۍ نوی قانون چې په ۱۹۷۵ کال کې تصویب شوی و په نظر کې یې لرل چې ټول بانکونه ملي او د هیواد اقتصاد ته وده ورکړي. دا اقدام د وخت حکومت ته داتوان ورکړ چې په ځینو شخصي لویو صنایعو کنترول پیدا کړي او د دولت د اوږدې مودې پروګرامونو ته پیاوړتیا ورو بخښي.

پرته د سروزرو له زیرمو (۰۰۰، ٦٦۵ اونسه) د افغانستان بانک زیرمه ٦۹، ۲٤٤ میلیون ډالرو ته په ۱۹۸۹ کال کې رسیده.

په ۱۹۷۸ کال کې د هیواد ټول بانکونه د ملي بانک په ګډون چې د هیواد تر ټولو پخوانی او تر ټولو ستر تجارتي بانک دی د کمونیستي

رژیم له خوا ملي اعلام شول. دې اقدام دافغانستان د بیوزله خلکو ژوند اغیزمن کړ. د وخت حکومت د پرله پسې فشارونو او د دا ډول ناسنجول شویو پالیسیو په اثر ډیرو داخلي پانګه والو د تیښتې لاره غوره کړه او یایې خپلې پانګې بهرنیو بانکونو ته ولیږدولې. دا اقدام د هیواد د مالي او بهرنیو اسعارو د زیرمو د چټک کمښت سبب وګرځید.

پیسې او یې جلبه تورم:

هر هغه شي چې د تبادلې د واسطې په توګه د ټولو له خوا منل شوی وي او د ارزښت د واحد په څیر، د شیانو د بیې څرګندونکی وي پیسې نومول کیږي. له ډیرو لرغونو پیرونو را په دېخوا ډول ډول شیان لکه سپین زر او سره زر د ذاتي ارزښت او هم د دوام او په ساتلو او لیږدولو کې د آسانتیا په دلیل د پیسې ځای نیولی دی.

پولي تورم د بیو زیاتیدلو ته ویل کیږي په داسې ډول چې د ټاکلي اندازې پیسو د خرید قدرت د کموالي سبب وګرځي.

تورم له نړیوالې جګړې وروسته د اکثرو اقتصادونو یو له وتلو ځانګړتیاو څخه دی او په همدې خاطر یې د اقتصاد پوهانو پام ځانته راا ړولی دی.

سرسامو ونکی پولي تورم چې له ۱۹۸۹ م را پدیخوا رار وان دی د جګړې د کلونو په ترځ کې د دولتي ادارو د تیت و پرک کیدلو سره یو ځای یې د افغانستان بانک د هڅو زمینې محدودې کړې دي. په پایله کې د اسعارو د تبادلې آزادو بازارونو (شخصي صرافي) په چټکۍ سره پراخوالی وموند او د هیواد د پولي تبادلاتو ډیره برخه تنظیموي. په

اوسنيو شرايطو کې د تجارتي کزيدتونو پوروونه او نور پولي فعاليتونه د دغه بازار له لارې سرته رسيږي. دا سعارو بازارونه په کابل او نورولو- يو ښارونو، لکه هرات، کندهار، جلال آباد او مزار شريف کې درګرده پولي خدمتونه برابروي ډ بهرنيو اسعارو د تبادلې په ګډون د بهرني سوداګرۍ لپاره هم خدمات سرته رسوي.

په هېواد کې د اسعارو د تبادلې درې نرخونه:

(١) بانکي بيه چې د مرکزي دولت له خوا اينښودل شوې ده.

(٢) د ملګرو ملتو بيه چې له بانکي نرخ نه لوړه او د آزاد بازار له بيې لږه وي. (٣) د آزاد بازار نرخ چې اکثراً د صرافانو پرلاس تنظيميږي. د افغانيو د مبادلې نرخ په امريکايي ډالرو له ٩ . ٣٧ افغانۍ د يوه ډالر په بدل په ١٩٧٩م کال کې ٦٦١ افغانۍ د يوه ډالر په بدل په ١٩٩٠م کال کې، ١٥٠٠٠ افغانۍ د يوه ډالر په بدل په کال ١٩٩٦م کې او ٤٢٠٠٠ افغانۍ د يوه ډالر په بدل د کال ١٩٩٩ په لومړيو کې بدلون موندلی دی. سره له دې چې د افغانيو نرخ په کابل او د طالبانو ترولکې لاندې نورو ښارونو کې نسبي ثبات موندلی دی، په شمال کې د افغانيو پولي ارزښت مخ په کميدو و. همدا اوس دوه ډوله افغاني بانک نوټونه د هېواد د شمال په بازارونو کې په چلند کې دي.

(١) هغه بانک نوټونه چې پخوا د مرکزي دولت له خوا چاپ شوي وو،

(٢) هغه بانک نوټونه چې د جنرال دوستم په رهبرۍ د شمال جنبش په واسطه چاپ شوي وو. د دوستم بانکنوټونه د لومړيو بانکنوټونو په تقريباً نيمه بيه خرڅيږي.

وروستيو کې سرته رسېدلي ده تورم د ۱۹۷۹ - ۱۹۹۶ م کلونو ترمينځ يورن فيصدو ته لوړ شوی دی. دغه د پرله پسې تورم پروسه د هيواد د زيات شمير خلکو ژوند له ګواښ سره مخامخ کړی دی. د جګړې د لومړۍ لسيزې ترڅ کې د اړتياوړ لومړنيو موادو بيې درې واره پورته ختلې وې. مګر په وروستيو کلونو کې د دې ډول شيانو نرخونه په سر- سامورنکې ډول جګې شوې دي. په ۱۹۹۸ م کال کې يوې کورنۍ ۳۰۰۰ واري زيات رو عوايدو ته تر ۱۹۷۸ م کال اړتيا لرله.

د يو

کيلو اوړه بيه له ۱۰ افغانيو په ۱۹۷۸ م کال کی ۳۰۰ افغانيو ته په ۱۹۹۱ م کې، ۲.۸۰۰ افغانيو ته په ۱۹۹۶ م کال کې، ۹۹۰۰ افغانيو ته د ۱۹۹۷ م کال د مې په مياشت کې، ۱۱.۱۳۲ افغانيو ته د ۱۹۹۸ م کال د ډسمبر په مياشت کې زياتوالی موندلی دی. د کابل په ښار کې يو تن مزدور کارچې د کورنۍ غړي يې او وتنو ته رسيږي مجبور دی چې د خپلو د عوايدو نيمايي يوازې دو چې ډوډۍ په رانيولو ولګوي. د ښوونکيو او نور ملکي ما مورينو مياشتنی عايد په هيڅ صورت د هغوی د يوې هفتې لګښتونه نه پوره کوي.
د هيواد په شمالي سيمو کې د بدخشان او باميانو د وروسته پاتو ولاياتو په ګڼون د نرخونو بی کچه لوړتيا د ډيرو اقتصادی مصيبتونو سبب شوي دي. يو کيلو غنم چې د ۱۹۹۷ م کال د دمئی په مياشت په کابل کې په ۱۳۰۰۰ افغانيو خرڅيدل په مزار شريف کې د هغې بيه ۲۵۰۰۰ افغانۍ او په فيض آباد کې ۲۹۰۰۰ افغانۍ وه.

ترانسپورټ او ملکي هوا نوردي

د هیواد د ریزمریز شوي اقتصاد په بیارغاونه او پراختیا کې ترانسپورټ ډیره ستره ونډه لري. دا سکتور که په سمه توګه پراختیا و ومومي کولی شي چې کلي پرښارونو پورې ونښلوي او د هیواد په دننه او بهرکې اقتصادي، اجتماعي او فرهنګي اړیکې مینځته راوړي. همدا ډول یو عصري ترانسپورتي سیستم د صنعت په پراختیا او د خلکو د ژوند د سطحې په ښه والي کې غټ ځای لري.

په هیواد کې د وسپنې پټلۍ نشته. نو ځکه ټول ترانسپورتي فعالیتونه د لاریو موټرو په واسطه سرته رسیږي چې ښایي له بیخي ورانو شویو لویو لارو څخه تیرې شي. په هېواد کې نژدې ۱۷۰۰۰ کیلو متره خام او پوخ سړک شته دي چې له هغې جملې څخه ۲۶۵۰ کیلو متره یې عمده لویې لارې جوړوي. دا لویې لارې اکثر ولایتونه په کابل پورې تړي او افغانستان له ګاونډیو هیوادو سره (پاکستان د تورخم او سپین بولدک له لارې ایران او ترکمنستان د اسلام کلا او تورغنډۍ له لارې، ازبکستان او تاجکستان د حیرتان بندر له لارې او شیرخان بندر له لارې) نښلوي.

البته په وروستیو کلو کې داندخوی له آقینه بندر، د تخار له ای خانم او د بدخشان له اشکاشم نه په ډیر سطحي او محدود ډول هغه هم اکثراً د پوځي انتقالاتو په منظور ګټه اخیستله کیږي. د جهاد په کلونو کې د

شاه سليم لاره چې د بدخشان ولايت د پاکستان په چترال پورې نښلوي جوړه شوه دا لاره چې دي دوو کالو راهيسې د موټرو په مخ تړلې ده يوازې د دري مياشتو لپاره ترې گټه اخيستل کيږي. د هيواد ډير ولايتونه او ولسوالۍ د خامه او صعب العبور ولارو په واسطه د ښارونو له مرکزونو سره تړل شوي دي چې اغلباً د موسمي بارانونو او ويجاړوونکو سيلابونو په اثر بنديږي.

لومړي او دوهمو پنځه کلنو پلانونو (۱۹۵۵ تر ۱۹۶۷) د عمده لويو لارو په جوړولو ټينگار درلود. د سالنگ لويه لاره او تونل په ۱۹۶۰ لسيزه کې د پخواني شوروي په مرستو جوړ شول.

د کابل- کندهار لويه لاره چې اوږدوالی يې ٤٨۳ کيلو مترو ته رسيده د امريکا (USAID) په مرستو جوړه شوې وه.

د هرات- تورغنډۍ او کابل تورخم لويې لارې هم د خارجي هيوادو په مرستو جوړې شوې وې. دورانوونکو جگړو او په دوو وروستيو لسيزو کې د پوځي فعاليتونو په اثر د هيواد ډيرې لويې لارې او عمده سرکونه تخريب شويدي.

له بلې خوا د سمې څارنې نشتوالی، بې کچه گټه اخيستل او د سرکونو له تر ميمولو سترگې پټول د هغو په ورانولو کې يې زيات والی راوړی دی. همدا ډول په لويو لارو کې د مختلفو ډلو د تلاشۍ د پاټکونو موجوديت د تجارتي مالونو ليږدول يې د هيواد نورو سيمو ته مشکل کړي دي.

په کليو کې آس، خر او کچر د ترانسپورتي عمده وسايلو څخه گڼل

کیږي. د خامه او پلیو لارو وضعیت د وروستیو کلونو په ترڅ کې وخیمې شوي دي. څرنګه چې د مواصلاتي لارو د بیارغاونې لپاره دولتي پلانګذاري نشته. د ملګرو ملتونو مؤسسات او بهرني او داخلي غیر دولتي سازمانونو د سرکونو، پلونو او پلچکونو په ترمیم چې د هیواد په ځینو سیمو کې ډیر شدید ضرورت موجود و لاس پورې کړی دی.

دوه نړیوال هوایي ډګرونه د کابل او کندهار په ښارونو کې شته دي. د محلي هوایي ډګرونو شمیر دیرشو ته رسیږي چې احتمال لري یو میدان په هر ولایت کې موجود وي.

د کابل، شینډنډ او هرات هوایي ډګرونو د جګړو په اثر شدیدې صدمې لیدلې دي. له جګړې نه دمخه دوه د هوایي چلند سترو شرکتونو د آریانا او باختر الوتنې په نومونو د هیواد په دننه او بهر د خلکو د مالونو په لیږدولو بوخت وو. په کال ۱۹۸۵ م کې دا دوه شرکتونه یو ځای شول.

د رسمي احصائیو مطابق د کابل هوایي ډګر په ۱۹۹۰ کال کې ۱۹۶۰۰۰ تنه مسافرو او ۱۸۰۰۰ ټنه محمولو ته رسیده ګي کوله.

د ۱۹۹۰ م لسیزې په لومړیو کې خیبر ایرلاین (Khaiber Airline) د ننګرهار والي حاجي عبدالقدیر په واسطه جلال آباد او بلخ ایر (Bulkh Air) د جنرال دوستم په واسطه د مزار شریف په ښار کې جوړ شوي وُ چې د طالبانو په لاس د جلال آباد او مزار شریف د نیول کیدونه پس دواړو سقوط وکړ.

همدا اوس د آریانا شرکت الوتکې د کابل ښار، جلال آباد او کندهار نه الوزی بهرنی تجارتی مالونه له دوبۍ او د منځنی ختیځ له هیوادونه دننه هیواد ته رالیږدوي چې بیا وروسته د پاکستان بازارونو ته قاچاق کیږي. د آریانا شرکت داخلي پروازونه یې د طالبانو ترولکی لاندې ښارونو ته هم پیل کړي دي. په تأسف چې د هیواد پستی نظام بیخی له مینځه تللی دی او د هیواد ددغې اجتماعی خدمتونو برخې د بیارغاونې لپاره سولی او د یو قوی مرکزی حکومت جوړیدو ته اړتیاده.

مواصلات او اطلاعات:

جګړې د هیواد اقتصاد دغې عمده برخې ته هم سخت زیان رسولی دی. سیمه وال مقامات، مرستندوی سازمانونه، لکه ملګری ملتونه او غیر دولتی مؤسسات له بی سیم او مخابرې څخه ګټه اخلی. په ۱۹۷۹م کال د ۲۳۶۸۰ شمیره تیلفونونه د هیواد په دننه کې د استفادې لپاره موجود و.

په ۱۹۸۶م کال کې رادیو یی آخذې ۵، ۱ میلیونه او تلویزیونی ۱۱۵۰۰ اټکل شوی و. د هیواد په ځینو سیمو کې مقامات او مؤسسی د ستلایټ تیلفون (د مصنوعی سپوږمیو والا) څخه له هیواده بهر سره ارتباط نیسی. د هیواد رادیو تلویزیون مرکز د کابل پر ښار په راکټ ورولو کې ویجاړ شو. په اوسنیو شرایطو کې د شریعت رادیو چې مخکې د کابل رادیو په نامه یادیدله او یو شمیر واړه رادیو یی مرکزونه د مختلفو ډلو په واسطه خبرونه او اطلاعات خپروي. دا رادیوګانې

اکثراً د اړوندو مقاماتو پیغامونه او تبلیغات نشرته سپاری. په وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتونو مؤسسې د یونیسیف او ماین پاکونی برخی یونو چاپه ګډون د بی بی سی راډیو د «نوی کور، نوی ژوند» په نامه تعلیمی پروګرام لپاره چې په پښتو او دري ژبو خپریږي لازمې مرستې برابروي. دا پروګرامونه د ماین، لومړنی روغتیا، ښوونې او روزنې د پوهولو په هکله ښوونیز پیغامونه خپروي چې د خلکو دا جتماعی پوهې سطحه وده وکړي. یو شمیر جریدې او مجلې د مختلفو ډلوله خوا خپریږي چې داړوندو ډلو د عقیدو او آرمانونو بیا - نوونکي دی.

کور جوړول:

د ملګرو ملتونو د پراختیایی پروګرام دفتر (UNDP) د اټکل سره سم تر کال ۱۹۹۳ تقریباً ۳ . ۲ میلیونه داستوګنی کورونه په افغانستان کې موجود وو چې د هغو نیم میلیون یې بیا جوړولو ته اړتیالرله.

د مدهشو او خونړیو جګړو په اثر چې د ۱۹۹٤ تر ۱۹۹٦ کلونو په ترڅ کې د کابل په کوڅوکی پیښ شول د ملکی او شخصی ودانیو نژدې ۸۰ په سلو کې ړنګې شوې. د کابل د بیوزلو خلکو لپاره یې د سرپناه ستونزه لاسترد کړېنده. د ۱۹۹٦م په دسمبر کې کومه اقتصادی، اجتماعی سروی چې د ناروې هیواد د بیوزلۍ پرضد د مبارزی مؤسسه (ACF) او د کلیسا د مرستو مؤسسی له خوا ترسره شوی و، څرګندوي چې د ۲۰٤, ۱۱ کورنیو له جملې له ۵۳ تر ٦۳۵ کورنیو پورې په کورونو کې په شریکه ژوند درلود او له هغو په سلکو کې ۷٤ کرایه

نشین وو. په منځنۍ توګه یوې کورنۍ کولای شول له یوه یا دوو خونو څخه استفاده وکړي.
په نورو ولایتونو کې دولتي او شخصي ودانۍ د ویجاړیدو او رژیدو په درشل کې دي. سختو بمبارۍو او د ړندو راکټونو ورولو د جګړې په دوولسیزو کې د لرې پرتو کلیو او ښارونو ورانۍ باعث ګرځېدلي دي.
په کندهار کې د حیرانوونکي ورانیو، او د زمکښیو ماینونو دشته والي باوجود د نفوسو شمیرې درې چنده زیات شوی دی. برسیره پردې نژدې ۷۵۰۰۰ مهاجر له سرحدنه پورې غاړه دې ولایت ته د بیرته ستنیدو په انتظار کې دي. د مزار شریف په ښار کې د کلیونه ښار ته د مهاجرو بهیر د جګړې په کلونو کې زښتې ډیرې ستونزې رامینځته کړې وې. دا ښار د ۴۰۰۰۰ تنو له پاره پلان شوی و.
د استوګنی کورونو بیرته جوړول د ډیرو افغانی کورنیو د سختو اندیښنو سبب شوی دی. د او مومو ادو بیه او دودانۍ جوړولو مصارف دومره لوړ ختلی دي چې د افغانستان د بیوزله او جګړې ځپلیو کورنیو له واکه بهر دي. د مخه د کابل ښار له پاره ماستر پلان دا پارتمانونو په جوړولو تینګار درلود چې نه یې شوای کولای اوسنۍ غوښتنې ترسره کړي. په وروستیو کلو کې خصوصی سکتور، په تیره د متنفذو اشخاصو او افرادویو شمیر کورونه یې د دولتي ماستر پلان ته له پام کولو پرته ودان کړیدي. ډیر اپارتمانونه، لکه میکروریونونه د کابل د جګړو له امله کنډواله شوېدي.
په ښارونو کې د سر پناه جوړول عمده ستونزه ګڼل کیږي.

ځکه له يوې خوا هغه مهاجرين چې په ښاري ژوند روږدي شوي دي ښارونو ته راستانه کيږي او له بلې خوا د ترانسپورتي، ښوونيزو روغتيايي لومړني خدمتونو، کارلټون او نورو آسانتياوو نشتوالی له کليونه ښارونو ته د هجرت سبب ګرځي. له څو کلونو راهيسې ملګري ملتونه او نور غير دولتي مؤسسات د کابل، هرات، جلال آباد او کندهار ښارونو کې بيوزلو خلکو ته د هغوی د استوګنې کورونو په بيرته جوړولو کې مرسته رسوي. مګر دغه ستونزه تر هغو چې يو سهي او دقيق پلان هغه هم د حکومت له پلوه طرح او عملي نه شي د دې ډول پراګنده مرستو له لارې به حل نشي.

بيوزلي او سيمه ييزې نانډولې:

د فقر (بيوزلي) کلمه مطلق او نسبي مفهوم لري. د بيوزلۍ مطلق مفهوم د ژوندون د ادامې لپاره د شخص د حداقل عوايدو د سطحې بيان ته ويل کيږي او له يو شمير عواملو، لکه د ژوند ادامې لپاره د خوراکي مصارفو حداقل او له ارزانو لارو هغې ته د رسيدلو څخه خبرې کوي. د فقر نسبي مفهوم د شخص اقتصادي وضعيت د اړوندې ټولنې د نورو افرادو سره څرګندوي. د بيلګې په ډول د کابل په ښار کې که د يوه سړي عوايد د هغه د لومړنيو اړتياوو له حداقل څخه زيات وي مګر د کابل د نورو ښاريانو په پرتله د ټولو نه په ټيټه سطح کې ځای ولري نو دغه شخص ته فقير (بيوزلی) ويل کيږي. په افغانستان کې د خلکو اکثريت د مخ پرودې ګاونډيو هيوادو د وګړو په پرتله فقير ښکاره کيږي.

په افغانستان کې د بیوزلۍ او لاس تنګۍ د اندازې تشریح چې د بحران په حال کې دی. که څه هم مشکل کاری دی لاکن د بشري پروژو او پروګرامونو د پلانګذارۍ د طرحی په خاطر چې د زیانمن شوو خلکو عاجلې اړتیاوې څرګندې کړي ګټور به وي.
په افغانستان کې د فقر او لاس تنګۍ ستر علت په ابتدایي کرنه اتکا ده. د نفوسو د پرله پسې زیاتیدو او دهیواد له بهرنه د مهاجرینو د بیرته ستنیدو سره د زمکی مالکیت ورغ تر وروځې لاوړو کی کیږي په داسی حال کې چې د زراعتی زمکې نوعیت، خړوبولو سیستم، څړځایونه او نور د کرنې وسایل مخ په کمیدو دي. څنګه چې مخکې وویل شول د خلکو په سلوکی ۸۰ خپل د ژوند اړتیاوې له کرنیز سکتور څخه ترلاسه کوي. د خلکو د ژوندانه د سطحی ښیګڼه او پراخول، په تیره د ښځو او ماشومانو د کورنیو د عوایدو په ودې، غذایي تامین او روغتیایي لومړیو خدمتونو پورې تړاو لري. د خلکو د عوایدو د سطحی پرله پسی کمښت د ژوند د معیار د راټیټیدو سبب ګرځی چې د اکثرو خلکو پیاوړتیا د هغو د لومړنیو اړتیاوو د پیدا کولو او برابرولو کې محدودوي.
د یو قوی حکومت په نشتوالی کې چې وکولای شی د قیق ارقام راغونډ کړي د فقر معیار ټاکل او لیکه کښل زښت ډیر مشکل دي.
د جګړې له پیل نه د مخه په سلوکی له ۲۰ تر ۴۰ خلکو د فقرله لیکی هم کښته ځای درلود. له بده مرغه نن د خلکو اکثریت فقیر او تنګ لاسي دي. د ادارو او اقتصادی او اجتماعی بنسټونو له سقوط سره، د

محلي حکومتونو ظرفیت د اجتماعي خدمتونو د پیاوړتیا لپاره له مینځه تللی دی.

جګړې ډیرې ورانۍ رازیږولې دي، د کونډو او معیوبینو په شمیر کې یې زیاتوالی راوړی دی او ډیر مهاجرتونه او بیځایه کیدنې یې مینځته راوړې او د خوراکي موادو د کمښت د ستونزو سبب ګرځیدلی دی.

ویل کیږي چې د ۱۹۹۶ کال په ژمي کې د کابل په ښار کې خلکو خپل اولادونه په جوماتو کې پریښودل چې څوک پیدا شي او د هغو مسؤلیت په غاړه واخلي او په دې ډول د لوږې له لاسه د مړینې له خطر څخه وژغورل شي. دولتي مامورین په میاشتو میاشتو معاش نه اخلي او لویه تشه د ملکي مامورینو د عوایدو او مصارفو ترمینځ پیدا شوې ده.

کومه سروې چې په کال ۱۹۹۷ کې د ملګرو ملتونو د مؤسسو او ملکي مامورینو په واسطه ترسره شوه، د عادي مامور میاشتنی معاش ۱۵ ډالره او د هغه میاشتني مصارف ۳۷ ډالره اټکل کړیدي. همدا علت دی چې د کابل په ښار کې ډیرو کورنیو د خپل کور د مالونو په خرڅولو لاس پورې کړ او د هغو لږ شمیر په هغو مرستو چې له بهرنه یې د خپلوانو له لارې لاسته وروړی شپې سبا کوي.

اقتصادي وضعیت له یوې سیمې تر بلې او حتی له یوې ولسوالۍ تر بلې په هماغه یوه ولایت کې ډیر توپیر پیدا کوي. په ختیځ او سهیل کې د خارجي مالونو تجارت او قاچاق پاکستان ته لاپسی پراخ شوی دی او دا کار تر یو ځایه په دې سیمو کې د اقتصادي وضعې د ښیګنې سبب ګرځیدلی دی. په هرات کې له پاکستان سره تجارتي اړیکې وروسته له

هغې چې دا ښار د طالبانو په ولکه کې راغی - مخ په زیاتیدو وې.
هرات له ایران او ترکمنستان سره ګډې پولې لري. د بدخشان لرې پروت ولایت یوازې د تخار له لارې د هیواد له نورو سیمو سره تړاو لري او د دري میاشتو لپاره د پاکستان له چترال سره د سوداګرۍ اړیکې لري چې په وروستیو کلونو کې د آس او خره په واسطه سرته رسیدې.

د بامیانو وروسته پاتی ولایت او د هزاره جاتو لرې پرتې سیمې د تیرو کلونو جګړو په اثر سختی زیانمنې شویدي. بامیان تر یو کال زیاته موده په اقتصادي محاصره کې و دا محاصره د طالبانو په لاس د بامیانو له نیولو نه وروسته پای ته ورسیده.

فقر او تنګ لاسی د بدخشان او بامیانو په وروسته پاته ولایتونو کې مخ په زیاتیدو دي. د خلکو اکثریت د خپل ژوند اړتیاوې د کرنې له لارې لاس ته راوړلی چې د هوا په ښه والي، د باران په اندازې او د زراعتی وسایلو په شته والی تکیه لري. د بدخشان په ځینو ولسوالیو کې د ډوډۍ په ځای له وچو توتانو ګټه اخیستل کیږي. په وروسته پاته کلیو کې د پسرلی په موسم له غرنیو سبو نه استفاده کیږي.

د خوراکي موادو شته والی

د هیواد کرنه هر کال د موسم د ناوړتیا، طبیعي آفتونو او پرله پسې جګړو او د هغو د اغیزو په اثر ډیر زیانونه زغمي. د میلیونونو زمکنیو ماینونو شته والی، د نفوس زیاتیدنه، د زراعتي زمکو د مالکیت راکمیدنه، او د خړوبولو سرچینو د ورځ په ورځ او نور زراعتي وسایلو کمښت په هیواد کې د خوراکي موادو د لږوالي سبب کیږي.

افغانستان یو غرنی هیواد دی چې د هغې په توپوګرافي بدلونونو د هوا وضعیت بدلون مومي چې د هیواد په زراعتي سیستم کې د پرله پسې بدلونونو او اوښتنو باعث ګرځي، د هیواد د خوراکي وضعیت څیړنه چې د ملګرو ملتونو د مؤسسو، لکه د نړۍ غذایي پروګرام، یونیسیف، د نړۍ روغتیایي سازمان او یونوچا په واسطه د ۱۹۹۷م کال د مې په میاشت کې وشوه د افغانستان د اړتیاوړ خوراکي مواد یې ۱.۳ میلیون ټنه اټکل کړي دي. د نوموړې څیړنې سره سم د غذایي موادو کمبود ۱.۳ میلیون ټنه په کال ۸۷-۱۹۹٤ کې اټکل شویدی.

د واردو شو یو خوراکي موادو اندازه په ۱۹۹٦م کال او ۱۹۹۷م کال کې ۸۳۰۰۰۰ ټنو ته رسیده. دارقم د ٦۸۰۰۰۰ ټنو په حجم د خوراکي موادو یوه تشه په ۱۹۹٦م کال کې راښیي. د دې رقم مطابق هر افغاني وګړی نشي کولای چې دورځې له ۵۰۰ ګرامو زیات مواد مصرف کړي. د ۱۹۹۷م کال په سپتامبر کې د ښاغلي نواز شریف

دولت د طالبانو له حکومت سره یو تړون تصویب کړ چې د هغه مطابق افغانستان کولای شوی تر ۶۰۰۰۰۰ ټنه غنم د پاکستان د بازارونو له نرخ څخه په لږ لوړه بیه له پاکستان نه وارد کړي.

د هیواد ځینی سیمې په تیروژمیو کې د خوراکی موادو له سخت کمښت سره مخامخ شوېدي. په ۹۶-۱۹۹۵ کلونو کې په کابل کې وضعیت تر هغو څوچنده لا زیات وخیم و. په شمال کې لرې پرتې سیمی او د هیواد مرکزی برخی د ډول ډول ناروغیو چې د کرنې حاصلاتو ته تاوان رسوی، او ویجاړونکو سیلابونو له پلوه نه رغیدونکی زیانونه لیدلي دي، په دې سیمو کې دغذایی موادو د کمبود باعث گرځیدلي دي. د افغانستان په شمال کې د جگړې له اوږدیدو سره د کرنی د پراختیا زمینه له مینځه تللې او د کرنی محصولات ورځ په ورځ مخ په کمښت دي. که څه هم د هیواد په بازارونو کې په کافی اندازه خوراکي مواد شته دي خو عام خلک بې د خرید قدرت نه لري ځکه د هغوی عایداتی سرچینی یا بیخی له مینځه تللې او یا یې په مراتبو کموالی موندلی دي.

پخوا دولتی مامورینو له دولتی کوپونونو استفاده کوله. دې مرستې هغوی د زیاتیدونکی تورم په مقابل کې ژغورل. همدا ډول دولت به نانوایی گانو ته د سونگ مواد او اوړه په راټیټه بیه برابرول او د هغو په بدله کې د ډوډۍ بیه یې په مناسب حد کې ټاکله. د ۱۹۹۲ م کال نه وروسته کوپون نور خپل ارزښت له لاسه ورکړی و، ځکه نه مرکزي حکومت او نه ولایتی حکومتونو کولای شول چې خوراکی مواد څنگه

چې په کوپون کې تاکل شوي وو برابر کړي اوویشي. همدا اوس ډېرو نانوایانو سره د کابل او جلال آباد په ښارونو کې د (WFP) او نورو غیر دولتي مؤسسو له خوا مرستې کیږي چې وچه ډوډۍ د بیې په تخفیف سره په زرګونو بېوزلو خلکو خرڅې کړي.

په اوسینو شرایطو کې یو شمیر خیریه مؤسسې په پام کې لري چې له زیان رسیدونکو خلکو سره مرستې وکړي. د نړیوال غذايي سازمان (WFP) خیریه مرستو یو نیم میلیون (۲۰۰۰۰۰ تنه په کابل کې ۱۱۰۰۰۰ تنه په کندهار، ۱۹۰۰۰۰ تنه په جلال آباد ۲۳۱۰۰۰ په مزار شریف کې البته مخکې د ۱۹۹۷ کال له جګړو) اړو انسانانو سره د هېواد په ګوټ ګوټ کې مرستې کولې.

بې شکه چې دا ډول خیریه مرستې په داسې حال کې چې خلک د لنډې مودې په ترڅ کې د قحطۍ له خطر څخه ژغوري، خو د اوږدې مودې د پاره ډېرې نیمګړتیاوې رامنځته کوي. ځکه له یوې خوا خلک په مفت خورۍ روږدي کوي او له بلې خوا لټۍ او ناغیرۍ راپیدا کوي او د کرنې په سکتور کې د داخلي تولیداتو د کمښت سبب کیږي.

د بین المللي ټولنو بشري او پراختیایي مرستې:

په اتیایمه لسیزه کې د مجاهدینو او روسي عسکرو ترمینځ د سختو جګړو باوجود، افغانستان له بهرنیو سرچینو څخه ډېرې مرستې ترلاسه کولې. په دې وخت کې پخواني شوروي او متحدینو یې بلاعوضه مرستې د کابل حکومت په واک کې ورکولې. مخالف ځواکونه هم د امریکا، اروپا او غربي هیوادو له سخاوتمندانه مرستو

مستفید کیدل.

د ملګرو ملتو د پراختیایي پروګرام (UNDP) د ګزارش مطابق په ۱۹۸۹ م کال کې افغانستان ته د بهرنیو مرستو اندازه ۵ . ۱۵۲ میلیونه امریکایي ډالرو ته رسیده. له ۱۹۹۲ م کال وروسته دوه اړخیزو مرستو افغانستان ته په حیرانوونکې ډول کموالی موندلی دی. بنایی اصلي علت یې د دولت د اساسي بنسټونو سقوط اوله افغانستان څخه د بین المللی مالی ادارو وتل وي. بین المللی مالی ادارې: نړیوال بانک، د پیسو بین المللی صندوق او نور بهرنی پراختیا یی بانکونه دي.

د څو وروستیو کلونو په ترڅ کې د دوه اړخیزو یا څو اړخیزو سرچینو له لارې افغانستان ته هیڅ ډول پور نه دی ورکړ شوی.

له یادو شویو ستونزو سره سره د بشری فعالیتونو او بیا رغاونی لپاره بهرنۍ مرستې د ملګرو ملتو د موسساتو او نورو غیر دولتی موسساتو له لارې د ۱۹۸۹ او ۱۹۹۲ م کلونو په ترڅ کې په چټکۍ سره د زیاتیدو په حال کې وې. ځکه په دې وخت کې د سولې لری لیدا او د ملی پخلاینی پیدا کیدل لاروښانه ښکاریدل په ۱۹۸۸ م کال کې افغانستان ته د چټکو بشری مرستو صندوق جوړ شو چې د ملګر ملتونو د بشری مرستو د هماهنګۍ دفتر په لاس اداره کیده. له ۱۹۸۸ تر ۱۹۹۲ م کال ۲۲۱ میلیونو ډالرو په حدود کې د دې صندق ته د مرسته کوونکو هیوادو له خوا برابر کړی شوی و. له ۱۹۹۲ م کال راپدیخوا د بشری مرستو او د بیارغاونی وړو فعالیتونو لپاره جمعی غوښتنو وکړای شول چې ۴۷۳

میلیونه ډالره د افغانستان لپاره راټولې کړي.

علاوه پر هغو مرستو چې د جمعي غوښتنو له لارې برابرېږي د ملګرو ملتونو مؤسسات له خپلو اصلي بودجو (چې د هر هیواد ونډه پکې ښکاره ده) څخه هم کار اخیستی دی. په ۱۹۹٦ او ۱۹۹۷ کلونو کې د خوړو نړیوال پروګرام (WFP) د ۲۷۰۰۰۰ متریک ټنو په اندازه د عاجلو مرستو او پراختیایي فعالیتونو لپاره خوراکي مواد په افغانستان کې مصرف کړیدي. په درې وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتونو پراختیایي پروګرام (UNDP) د فقر ور کولو او د افغانانو ځواکمن کولو پروژو له لارې ۳۳ میلیون ډالره د هیواد په ۲۳ ولسوالیو کې مصرف کړیدي. نړیوالو غیر دولتي مؤسسو هم په وروستیو کلونو کې د بشري او بیارغاونې پروګرامونو لپاره د افغانستان په مختلفو سیمو کې ډیرې منابع په مصرف رسولې دي. بې له شکه چې دغو بهرنیو مرستو د افغانستان دریز مریز شوي اقتصاد په پیاوړتیا او د زیانمنو خلکو په ساتنه کې ستره ونډه ذرلودلې ده.

روغتیا:

له جګړې دمخه روغتیایي خدمتونو په افغانستان کې هومره پراختیا نه وه موندلې چې وکولای شي د خلکو روغتیایي لومړنۍ اړتیاوې په تیره بیا په اطراف او بانډو کې ترسره کړي. په ۱۹۸۲م کال کې ٦۸ روغتونونه، ٤۸۳۸ بستره او ۱۱٦۰ تنه ډاکتران په افغانستان کې موجودوو. په کال ۱۹۹۲م کې د ماشومانو د مړینې اندازه په سلو کې ۱٦.۳ اټکل شوې وه ښایي د ارقم په وروستیو کلونو کې زیات شوی

وی، په هیواد کې منځنی عمر ٤٣ کاله اټکل شوی دی. په سلوکی تقریباً ٦٥ تر ٧٥ خلک په لویو ښارونو او له ٢٠ تر ٢٥ خلک په اطراف او بانډو کې له روغتیایي لومړنیو خدمتونو بې برخی دي.

په سلوکی تقریباً ٤٠ خلک په ښارونو او په سلوکی ١٩ په اطراف کې د څښلو پاکې اوبه نه لري. له بلې خوا د غې ویجاړونکی جګړې په زرګونو معیوبین او معلولین یې د افغانستان د وروسته پاتې ټولنې د اوږو بار ګرځولي دي.

همدا اوس د هیواد روغتونونه او صحی کلینیکونه په ډېر ابتدایي ډول د ملګرو ملتو او نورو غیر دولتی مؤسسو په مرسته فعالیت لري ملګري ملتونه او غیر دولتی مؤسسی د اړتیاوړ یوه اندازه درمل په ولسوالیو کې روغیتایي کلینیکونو ته برابروي چې په هیڅصورت د هغوی عاجلي اړتیاوي نشی پوره کولای. په ډېرو سیمو کې ساري ناروغی او نورې عامې ناروغتیاوې، لکه نس ناستې، ملاریا، د تنفسی جهاز انتانات او نور د مړینی د عمده عواملو څخه ګڼل کېږي. ډېرو متخصصو ډاکترانو او د روغتیایي برخی کارکوونکی د ناوړه شرایطو له امله له بدې ورځی له هیواده وتلی چې دا کار په روغتیایي برخه کې د متخصصینو د کمښت (په تیره نسایي- ولادی برخه کې) سبب شوی دی.

په ماشومانو کې سؤتغذی او له اوبو څخه راټوکیدلی ناروغی د هیواد په ځینو برخو کې د زیاتو ستونزو علت جوړوي. د هیواد په کلیو او بانډو کې د امیندوارو ښځو ډېره برخه د لنګون په وخت کې خپل ژوند له

لاسه ورکوي. اکثراً زړې بوډۍ چې روغتيايي ابتدايي ښوونې هم نه لري د لنگون ځارنه کوي.

ښوونه او روزنه:

په بشري سرچينو کې ښوونه بهترينه پانگه اچونه گڼله کيږي. ځکه له دې لارې د اړتيا وړ متخصصين ټولنې ته وړاندې کيږي. له بله پلوه ښوونه او عوايد د مزد په سطح او يا د ټولنې په سطح يو تر بله گډه اړيکه لري. د جگړې نه د مخه ښونيزې ادارې د دولت له خوا تقويه کيدلې. اوس دولتي او سيمه ييز مقامات د هيواد د اجتماعي چارو د دې حياتي برخې د تمويل ځواک نه لري.

د سواد اندازه ۲۹ په سلوکې د نارينه لپاره او ۱٦ په سلوکې د ښځينه وو لپاره اټکل شوې ده. په ۱۹۹٤ کال کې تقريباً ٤٥ په سلوکې هلکانو او ۱۷ په سلوکې نجونو په مکتبونو کې نومونه ثبت کړي وو.

اوس د نجونو د مکتبونو ډيره برخه د طالبانو تر ولکې لاندې سيمو کې تړلې ده. يوازې د بدخشان په ولايت او د شمال اتحاد تر ولکې لاندې سيمو کې د نجونو مکتبونه پرانيستي دي.

د جگړې په ترڅ کې تقريباً ۲۰۰۰ مکتبونه وران شويدي. د دې مکتبونو زياته برخه د مرستو کوونکو مؤسسو له خوا بيا رغول شوي دي د هغه گزارش مطابق چې د نړيوال بانک تر ځارنې لاندې برابر شوی دی په ۱۹۹٦ کال کې تقريباً ٦۰۰ تر ٦٥۰ د ابتدايي دورې مکتبونه اوليسې فعالې وې. د ابتدايي دورې د زده کوونکو شميره د جگړې له پيل نه مخکې ۸۳۰۰۰۰ زده کوونکو ته رسيده چې دا رقم تر ۱۹۹۷

کال پوری ۲۷۰۰۰ زده کوونکو ته راکم شوی دی. تر کال ۱۹۹۱ شپږ پوهنتونونه او د لوړو زده کړو مرکزونه لکه، د کابل پوهنتون، د پولیتخنیک انستیتوت، د طب انستیتوت، د ښوونکی روزنې انستیتوت او اسلامی پوهنتون په کابل کې او د هرات، جلال آباد او مزار شریف پوهنتونونه د محصلانو په مخ خلاص وو. د ۱۷۰۰۰ په شمیر د هلکانو او نجونو په ګډون شاګردان د لوړو زد کړو په دغو مرکزونو کې نومونه ثبت کړي وو. همدا اوس د دغو علمی مرکزونو دروازې د نجونو پرمخ تړلی دی. په اوسنیو شرایطو کې یوازې دوه د ښوونکو د روزنی انستیتو نه د ښځینه وو پرمخ د بدخشان په ولایت کې فعال دي چې د درسی موادو او مسلکی پرسونل له ستونزو سره مخامخ دي. د ښوونکو د معاش کموالی، د درسی موادو قلت، او د هیواد په سطح د تعلیمی نصاب نشتوالی د دولتی تعلیمی ادارو له عمده ستونزو څخه ګڼل کیږي. د ملګرو ملتونو مؤسسې او یو شمیر غیر دولتی مؤسسی د هیواد مکتبونو ته محدودې مرستې وررسوي چې په هیڅ ډول د دې مکتبونو لومړنۍ اړتیاوې نشی پوره کولای.

PROPERTY OF ACKU
PROPERTY OF ARIC Established 1989

د استفادي وړ منابع

۱- عبدالحق اميری- د ماستری رساله- د افغانستان د اقتصاد لری ليد د روسانو له اشغاله وروسته او وسله وال جهاد ۱۹۹۳ د رايت پوهنتون- د يتون ښار د امريکا متحده ايالتونه.
۲- عبدالحق اميری- د افغانستان د اقتصادی اوضاع تحليل او د هغه رول د ښځو او ماشومانو په ژوند ۱۹۹۷ (د يونيسيف د دري کلن رپوټ د يوې برخې په توگه چې د هغوی په غوښتنه په پيښور کې برابره شوې وه).
۳- د افغانستان د جمهوری حکومت گزارش - فبروری ۱۹۹۲ - د پلان وزارت - کابل افغانستان.
٤- د ملگرو ملتو د خوراک او کرنې دفتر (FAO) زراعتی ستراتيژی ۱۹۹۷ کال.
۵- د ملگرو ملتو د مخدره موادو د کنترول دفتر (UNDCP) د ترياکو د کرکلنی سروې. ۱۹۹۸ کال.
٦- عبدالحق اميری- افغانستان د يوبی حدو حصره تورم په درشل کې ۱۹۹٦.
۷- د بشری پراختيا ر گزارش (UNDP) ۱۹۹٦.
۸- ستيف رودز - نړی د اقتصاد پوهانو په نظر کې - ۱۹۸۵.
۹- مکيش کپيلا - افغانستان ته د برتانيې د مرستو څيړنه - کال ۱۹۹۵.

دليکوال لنډه پېژندنه:

*نوم او تخلص : عبدالحق اميری

*د زوکړې کال : ۱۳٤٤ هـ. ش بهارک، بدخشان.

*زده کړې: لومړنۍ او منځنۍ د بدخشان د بهارک ولسوالۍ ثانوی دوره د فیض آباد ښار، پامیر لیسه.

- لیسانس - د نړیوال اقتصاد پوهنځی - د اسلام آباد اسلامی نړیوال پوهنتون.

- MSC (په اسلامی او پراختیایی اقتصاد کې) د نړیوال اقتصاد پوهنځی.

- MS (په عملی او اجتماعی اقتصاد کې) درایت پوهنتون، دیتون ښار، د امریکا متحده ایالات.

وظیفه: - د پلان او پلټنې په څانګه کې د پلټنی مشاور د پیښور تعلیمی مرکز - پاکستان.

- د افغانستان لپاره د ملګرو ملتو د بشری مرستو د انسجام دفتر د پروګرام مدیر، اسلام آباد - پاکستان

ARIC
B
5.0
AMI
8136
cp-1

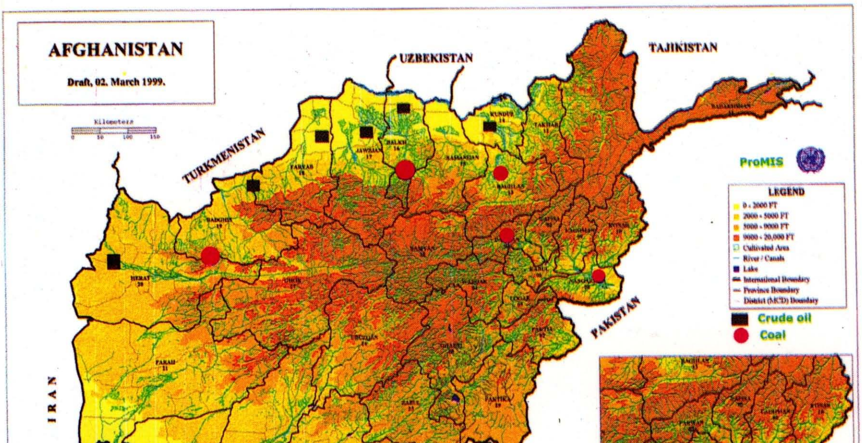

د اریک گرځنده کتابتون
ځواکمن
اطلاعاتي او نشراتي منابعو مرکز

د اریک د گرځنده کتابتونونو د خپرونو لړۍ

پرله پسې نومره: ۲۸